

Utlåtande 2013: RIV (Dnr 321-348/2013)

Stockholms stads förskoleprogram – Framtidens förskola

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.
”Stockholms stads förskoleprogram – Framtidens förskola” – godkänns
med markerade ändringar enligt, bilaga 2 till utlåtandet.

Föredragande borgarrådet Lotta Edholm anför följande.

Ärendet

Utbildningsnämnden fick i kommunfullmäktiges budget för 2012 i uppdrag att revidera förskoleplanen från år 2009. Ett förslag till nytt förskoleprogram för Stockholms stad har tagits fram av stadsledningskontoret i nära samverkan med utbildningsförvaltningen.

Sedan den nu gällande förskoleplanen skrevs har en ny skollag antagits där förskolan har blivit en skolform. Vidare har förskolans läroplan reviderats.

I nuvarande skollag 2010:800 finns inte längre krav på att det i alla kommuner ska finnas en av kommunfullmäktige antagen förskoleplan. Med anledning av detta är begreppet plan, i förskoleplan, ersatt med begreppet program. Detta enligt gällande nomenklatur för stadens styrdokument.

Förskoleprogrammet syftar till att tillsammans med stadens budget, synliggöra Stockholms stads ambitioner och prioriteringar utifrån skollagen, läroplan för förskolan och allmänna råd för kvalitetsarbetet samt lokala förutsättningar. Tillsammans med skolprogrammet bildar förskoleprogrammet en helhet för utbildningssystemet i staden.

Beredning

Ärendet har beretts av stadsledningskontoret, i samverkan med utbildningsförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna och representanter för fristående förskolor.

Ärendet har remitterats till kulturnämnden, utbildningsnämnden, samtliga stadsdelsnämnder, Lärarförbundet i Stockholm, Kommunal Stockholm, Föräldraalliansen i Stockholms Stad, Pysslingen Förskolor och Skolor AB, Vittra AB samt medlemmar i Stockholms stads branschråd för förskolan som representerar fristående anordnare: Sara Drew för Futuraskolan AB, Ylva Hasselquist för Sefif, Annika Eriksson för Dvärgbjörken ekonomisk förening och Rose-Marie Skogman för Skogmans förskolor AB.

SACO Södermalm har även inkommit med ett remissvar.

Föräldraalliansen i Stockholms Stad, Vittra AB samt medlemmar i Stockholms stads branschråd för förskolan som representerar fristående anordnare har valt att inte besvara remissen.

Kulturnämnden lovordar förslaget till nytt förskoleprogram där barnet och barnets lärande ses utifrån ett helhetsperspektiv.

Utbildningsnämnden beslutade att lämna ärendet utan eget ställningstagande.

Bromma stadsdelsnämnd anser att förskoleprogrammet är välformulerat, stämmer överens med rubriker och innehåll i läroplanen och ger en tydlig beskrivning av förskolans uppdrag utifrån skollagen och läroplanens intentioner.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd anser att förskoleprogrammet vidareutvecklar och förtydligar det pedagogiska uppdraget för stadens förskoleverksamhet utifrån hur det beskrivs i stadens budget.

Farsta stadsdelsnämnd anser att förslaget till förskoleprogram är bra. Programmet förtydligar förskolans läroplan och utgår ifrån aktuella forskningsresultat.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd anser att förslaget till förskoleprogram har beaktat lagändring, förtydliganden och kompletteringar i förskolans läroplan samt kommunfullmäktiges viljeinriktning som den uttrycks bland annat i budgeten.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd är positiv till att det föreslagna förskoleprogrammet bygger på intentionerna i förskolans läroplan som anvisar mål och riktlinjer. Förskoleprogrammet ger verktyg genom att beskriva metoder och förhållningssätt.

Kungsholmens stadsdelsnämnd är positiv till stadens förslag till förskoleprogram som helhet.

Norrmalms stadsdelsnämnd är positiv till det föreslagna förskoleprogrammet för Stockholms stad som på ett bra sätt återspeglar de mål som anges i den nya skollagen och läroplanen för förskolan.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd ställer sig bakom förslaget till förskoleprogram för Stockholms stad och instämmer i att de ämnesområden som uppmärksammas i förslaget är centrala för förskolornas kvalitet.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd är positiv till förslaget på Stockholms stads förskoleprogram.

Skärholmens stadsdelsnämnd anser att förskoleprogrammet till stor del följer det som slås fast i den nationella läroplanen för förskolan och genom det arbetar de kommunala förskolorna i Skärholmen redan i samklang med det som anges.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd är positiv till det föreslagna förskoleprogrammet och anser att förslaget ligger i linje med rådande lagstiftning och stadens mål och riktlinjer.

Södermalms stadsdelsnämnd instämmer i förslaget och ser programmet som ett bidrag att förstärka stadens prioriteringar och ambitioner för Stockholms förskolor.

Älvsjö stadsdelsnämnd ställer sig positiv till förslaget om Stockholms stads förskoleprogram.

Östermalms stadsdelsnämnd anser att programmet vidareutvecklar och förtydligar det pedagogiska uppdraget för stadens förskoleverksamhet såsom det beskrivs i stadens budget. Utifrån det perspektivet är förskoleprogrammet ett välkommet bidrag för att tillmötesgå barnens rätt till likvärdiga möjligheter och villkor i stadsdelarnas förskoleverksamhet.

Lärarförbundet i Stockholm är positiva till stadens förskoleprogram som helhet.

Kommunal Stockholm anser att förslaget till Stockholms stads förskoleplan i stort är bra.

Pysslingen Förskolor och Skolor AB anser att Stockholm stads förskoleplan är ett strategiskt verktyg för att, framåt, kunna utveckla och stödja kvalitetsutvecklingen i Stockholms förskolor.

SACO Södermalm menar att förslaget till ny förskoleplan genomsyras, liksom läroplanen, av en stark betoning av barns lärande.

Mina synpunkter

Förslaget till nytt förskoleprogram för Stockholms stad (tidigare benämnt förskoleplan) utgör en viktig del i arbetet med att skapa en förskola i världsklass. Förskoleprogrammet synliggör Stockholms stads ambitioner och prioriteringar utifrån nationella styrdokument och lokala förutsättningar. Tillsammans med skolprogrammet bildar förskoleprogrammet en helhet för utbildningssystemet i staden.

Förskolan lägger en viktig grund för det livslånga lärandet. Förskolor i Stockholm ska präglas av hög kvalitet och mångfald. Undervisningen ska omfatta läroplanens målområden med tyngdpunkt på att fördjupa arbetet inom områdena språk, matematik och naturvetenskap.

Förskolan är i dag en av Stockholms i särklass mest uppskattade verksamheter. Nio av tio föräldrar säger sig vara nöjda eller mycket nöjda med sina barns förskola. Föräldrarna ser att barnen är trygga, utvecklas och har roligt. Kvaliteten är hög och mångfalden närmast unik.

Stockholms stad växer snabbt, särskilt vad gäller antal barn i förskoleålder. Enligt nya rapporter är Stockholm till och med en av de snabbast växande städerna i hela Europa. För att möta denna kraftiga ökning har vi de senaste åren byggt ut förskolan i snabb takt, i genomsnitt har vi öppnat en ny förskoleavdelning varannan arbetsdag. Samtidigt har Stockholm, till skillnad från många andra kommuner, lyckats minska barngruppernas storlek, från en genomsnittlig storlek på 16,6 barn 2006 till 15,2 barn 2012, samtidigt som personaltätheten fortfarande är under 5 barn per årsarbetare (4,9 för 2012). En annan förklaring är det av kommunfullmäktige beslutade taket för barngruppernas storlek på 14 barn i småbarnsgrupp och 18 barn i de äldre barngrupperna.

Förslaget till nytt förskoleprogram innebär att vi nu tar ytterligare ett viktigt steg mot en förskola i världsklass. Förskoleprogrammet betonar förskolans pedagogiska uppdrag med särskilt fokus på språk, matematik och naturvetenskap. Programmet understryker förskolans roll som det första steget i det livslånga lärandet och tron på den egna förmågan. I förskolan ska alla barn kunna utvecklas så långt som möjligt utifrån sina egna behov och förutsättningar. Informations- och kommunikationsteknologi skapar nya förutsättningar för lärande.

Förskoleprogrammet bidrar också till att stärka förutsättningarna för en likvärdig och hög kvalitet i alla verksamheter, oavsett huvudman. Dokumentet har arbetats fram i dialog med en lång rad aktörer på förskolans område.

Remissvaren visar att förskoleprogrammet har ett starkt stöd i såväl stadens organisation som bland enskilt drivna förskolor och de fackliga organisationerna. Förslaget överensstämmer enligt remissinstanserna väl med läroplanen och andra viktiga styrdokument och är tydligt och lättläst. Det föreliggande förslaget till förskoleprogram har dock genomgått en viss revidering efter de synpunkter som inkommit i samband med remitteringen, där många av de synpunkter som inkommit ytterligare bidrar till att stärka kvaliteten i förskolan. All förändringar som gjorts jämfört med den ursprungliga texten i är markerade i *bilaga 2*.

I övrigt finns flera styrdokument i staden med bäring på förskolornas verksamhet. Ett viktigt sådant är Miljöprogrammet, som under år 2014 dessutom kommer att kompletteras med en kemikalieplan. Denna plan kommer att förtydliga hur staden ska undvika skadliga kemikalier i sina verksamheter och nå visionen om en giftfri stad.

Jag vill kort kommentera några av de förändringar som gjorts efter remitteringen av programmet.

Under rubriken "Systematiskt kvalitetsarbete" framgår det nu tydligare att den dokumentation som ska ske inte bör vara mer omfattande än vad som krävs för att utveckla verksamheten. Förskoleprogrammet lyfter också tydligare upp kulturens roll i förskolan och att personalen ska ha god kulturkompetens och möjlighet till kompetensutveckling inom detta område. Efter remitteringen har även ett stycke kring stadens behov av planera och bygga nya förskolor tillkommit. Ett stycke kring att förskolan i sitt utvecklingsarbete bör ta tillvara forskningsbaserade kunskaper och att staden ska verka för ökade möjligheter för fler förskollärare att delta i forskning, forska utifrån sin praktik och stärka sin forskningskompetens har även tillkommit. Programmet understryker nu också tydligare att Stockholm aktivt ska arbeta med att öka förskollärarkets attraktionskraft.

Ett antal stadsdelsnämnder anser att rubricering och disposition av förskoleprogrammet bör ändras för att i högre grad överensstämma med förskolans läroplan. I arbetet med förskoleprogrammet har vi eftersträvat en helhet med det av kommunfullmäktige tidigare antagna skolprogrammet, i syfte att understryka förskolan som en del i det livslånga lärandet. Kapitelindelning och rubriker har därför en viss överensstämmelse med skolprogrammet, snarare än med läroplanen.

Med föreslagna förändringar, markerade i *bilaga 2*, anser jag att staden får ett ambitiöst och tydligt förskoleprogram. Med en förskola i världsklass bidrar vi till att framtida generationer stockholmare präglas av nyfikenhet och lust att lära, trygghet och respekt för olikheter.

Det är nu viktigt att ett implementeringsarbete tar plats så att berörda verksamheter uppmärksammas på förskoleprogrammet och arbetar in dess mål och strategier i sin verksamhet.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Framtidens förskola

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden Karin Wanngård och Roger Mogert (båda S) enligt följande.

Vi föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta

1. Delvis bifalla borgarrådets förslag
2. Utöver detta anföras

En förskola för alla barn med omsorg och lärande på lekens grund är starten på det livslånga lärandet. Vi vill utveckla förskolan så att barn och föräldrar kan få en pedagogisk och trygg verksamhet. En likvärdig förskola lägger grunden för en likvärdig skola med höga ambitioner. Idag är vi allt längre ifrån likvärdiga förutsättningar eftersom kunskapssegregationen tilltar i vår stad. Därför vill vi investera i förskolan så att verksamheten får rimliga förutsättningar att klara de högt ställda målen. Vi kommer presentera sådana förslag i vårt budgetförslag.

Det program som nu föreläggs är i stora delar ett bra program i de delar som programmet berör. Det visar på den konsensus som kommit att utvecklas kring förskolans roll som en grund för den lärandeprocess som pågår genom hela livet. Vi socialdemokrater gläder oss åt denna utveckling. I grunden handlar det om en samsyn där förskolan efter lång tid blivit accepterad, långt in i konservativa grupperingar, som en väsentlig del av den svenska välfärdsmodellen. Efter revideringar har programmet också kommit att bli bättre när det gäller viktiga perspektiv som kultur, miljö och genus.

Det är bra och välkommet. Samtidigt är en teoretisk samsyn inte detsamma som att förskolorna får de förutsättningar de behöver för att genomföra programmet. Här går utvecklingen delvis i rakt motsatt håll på flera punkter.

- Andelen högskoleutbildade förskollärare sjunker kraftigt – vilket försämrar förutsättningarna för den pedagogiska verksamheten
- Personaltätheten har försämrats
- Utemiljöerna är alltför eftersatta
- Segregationen tilltar mellan olika stadsdelar och olika förskoleverksamheter

Därför behöver staden exempelvis också i realiteten öka satsningen på utbildning av barnskötare och förskollärare. Det är ett tecken på stadens, och statens, oförmåga när andelen förskollärare sjunker så snabbt som under de senaste åren utan att tydliga insatser görs.

Sämre personaltäthet riskerar leda till att stadens mål om barngruppernas storlek inte kan upprätthållas. Staden måste därför för att kunna leva upp till höga målsättningar i programmet tillförsäkra tillräckliga resurser för att förskolan ska kunna leverera ett resultat i enlighet med höga ambitioner.

Förskolan ska vara en plats där barn från olika miljöer möts och segregation motverkas. Den tilltagande segregationen med stora växande klassklyftor och i boendet motverkar den mångfald som programmet talar om. Inga barn ska utestängas därför att det är för dyrt eller för att de har föräldrar som är arbetslösa eller föräldralediga med yngre syskon. Vi socialdemokrater har därför tidigare infört maxtaxan och sett till att alla barn getts rätt att gå i förskolan. Vi vill att barn till arbetslösa och föräldralediga ska ha rätt till förskola på heltid och vi vill sänka åldern för allmän förskola från dagens 3 år till 2 år. Det innebär att det blir billigare och öppnar upp för de barn som inte har möjlighet att gå i förskolan.

Vi vill göra det lättare för föräldrar att kombinera arbete och familj genom att öka tillgången till barnomsorg på kvällar, nätter och helger. Människor som arbetar skift, helger och nätter har i dag ofta stora svårigheter att under trygga former få sitt behov av barnomsorg tillgodosett. Staden behöver bli bättre på att garantera förskolornas öppethållande. Det är inte minst ett sätt att hävda arbetslinjen. Det är välkommet att majoriteten nu erkänner behovet av omsorg på natten. Det är samtidigt en illustration på antingen bristande engagemang eller förmåga att majoriteten inte förmår göra något av det förän de eventuellt får statliga stimulanspengar för ändamålet.

På en mer generell nivå tycker vi att det finns vissa tveksamheter kring förskoleprogrammets roll i styrningen av förskolan. I huvudsak täcks alla de områden som diskuteras i programmet redan in av läroplanen. På kommunal nivå behöver vi framförallt riktlinjer för hur staden rent konkret ska förverkliga målen i mer övergripande styrdokument: alltså säkerställa tillgång till ändamålsenliga lokaler och hålla ned antalet barn i grupperna, hur vi ska arbeta med kompetensförsörjning, rekrytering av personal, ledningskompetens, uppföljning och utvärdering, samarbete med universitet och högskolor. Det vill säga hur staden ska säkerställa goda förutsättningar för våra förskoleenheter och leva upp till läroplan och skollag. Eftersom detta inte behandlas i förskoleprogrammet kan man ställa sig frågande till huruvida dokumentet i sin nuvarande form kan komma att bli ett effektivt verktyg för att uppnå ändamålsenlig styrning av Stockholms förskolor.

Utbildningsförvaltningen bör därför redovisa vad som krävs i ekonomiska och personella förutsättningar för att programmets ambitioner ska kunna bli verklighet.

Reservation anfördes av borgarrådet Daniel Helldén (MP) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta

1. Delvis bifalla förslaget
2. Därutöver anför följande

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet.

Det är ändå bra att staden tagit fasta på Miljöpartiets synpunkter och fört in ett resonemang kring barnets rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, borde också skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande: Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionalitet, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd: Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material: Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Stockholms stads miljöprogram borde ha varit ett självklart styrdokument vid framtagandet av förskoleprogrammet men nämns tyvärr inte bland de dokument som legat till grund vid utvecklandet av programmet. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor

ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier. Ett förbisett område är kunskap när det gäller val av material i till exempel leksaker och utrustning av olika slag. Riskerna med vissa vanligt förekommande kemikalier som till exempel mjukgörare i plast och pvc och flamskyddsmedel är i dag väl dokumenterade.

Regelverk, kontroll och tillsynsmyndigheter har inte hängt med och förvånansvärt många produkter innehåller hormonstörande och cancerogena ämnen. Barn är extra känsliga då de har låg kroppsvikt och tunnare hud samt fortsatt växer. Barnen ”smakar på världen” och de kryper på golvet där ämnen ansamlats i dammet vilket gör att exponeringen av kemikalier blir extra hög. Därför är det viktigt att barnens miljö i möjligaste mån fredas från skadliga kemikalier. Vi vill att staden förbättrar sin egen kunskap och ger tydliga riktlinjer till förskolorna i dessa frågor.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. Vi vill att programmet tydligare tar upp vikten av utevistelse och utomhuspedagogik. Det tas upp

ur några olika perspektiv, men kan ges större tyngd i programmet. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen ”lekvärdesfaktor”. Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling: Verksamheten i förskolan ska ha

en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på andra modersmål.

Kost, rörelse och hälsa: Programförslaget tar upp vikten av näringsrik mat, vilket är bra. Ett ekologiskt synsätt ska präglade verksamheten i förskolan. Vi vill möjliggöra

för ökad användning av ekologiskt odlad och/eller miljöcertifierade produkter vilket ska lyftas fram i programmet. Det är både en miljöfråga, men det är också en hälsofråga eftersom ekologisk mat i många fall innehåller mindre kemikalier och bekämpningsmedelsrester som vi ska bespara våra barn. Alla förskolor ska kunna erbjuda klimatsmart, omsorgsfullt lagad, ekologisk och gärna närproducerad mat. Femtio procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna. Rutiner för ett pedagogiskt och medvetet arbete kring miljövänlig avfallshantering, med matavfallsinsamling och/eller kompostering, ska arbetas fram.

Gruppen som pedagogiskt redskap: Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försåtligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Det ska tydliggöras i programmet vad som menas med ”tillräcklig personaltäthet”. Allianspartierna i Stockholms stads kommunfullmäktige har detta år höjt antalet barn per vuxen på förskola från 4,8 till 4,9 barn. Men vissa stadsdelar har ännu lägre ambitioner, exempelvis Skarpnäck med 5,2 barn per vuxen.

För att klara alla pedagogiska uppdrag och ha tid för barnen krävs väl utbildad personal. Förskolan måste ges resurser att både kunna hålla en hög personaltäthet, vidareutbilda personal och erbjuda rimliga löner samt heltidstjänster.

Genusperspektiv: Stycket om genusperspektiv är en framgång och vi ser mycket positivt på de skrivningarna i förskoleprogrammet. Dock fasthåller vi att möjliggörandet av dessa målsättningar som föreskrivs kräver att förskolorna har personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befästheten av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De

likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet.

En förskola för storstaden: Staden ska erbjuda helg- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

En förskola för storstaden ska också ta ett extra stort ansvar för barnens naturkontakt.

Insatser ska göras för att barn ska ha bättre möjligheter att etablera den naturerfarenhet och den naturtrygghet som tidigare varit mer av en självklarhet.

Systematiskt kvalitetsarbete: Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Slutligen

vill vi att brukarenkäten till föräldrar i förskolan får bredare fokus, t.ex. att staden frågar föräldrarna om nöjdhet med mat och leksaker.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

”Stockholms stads förskoleprogram – Framtidens förskola” – godkänns med markerade ändringar enligt, bilaga 2 till utlåtandet.

Stockholm den

På kommunstyrelsens vägnar:
STEN NORDIN

Lotta Edholm

Ulrika Gunnarsson

ÄRENDET

Utbildningsnämnden fick i kommunfullmäktiges budget för 2012 i uppdrag att revidera förskoleplanen från 2009. Ett förslag till nytt förskoleprogram för Stockholms stad har tagits fram av stadsledningskontoret, i nära samverkan med utbildningsförvaltningen.

Sedan den nu gällande förskoleplanen skrevs har en ny skollag antagits där förskolan blivit en skolform. Vidare har förskolans läroplan reviderats.

I nuvarande skollag 2010:800 finns inte längre krav på att det i alla kommuner ska finnas en av kommunfullmäktige antagen förskoleplan. Med anledning av detta är begreppet plan, i förskoleplan, ersatt med begreppet program. Detta enligt gällande nomenklatur för stadens styrdokument.

Förskoleprogrammet syftar till att tillsammans med stadens budget, synliggöra Stockholms stads ambitioner och prioriteringar utifrån skollagen, läroplan för förskolan och allmänna råd för kvalitetsarbetet samt lokala förutsättningar.

Tillsammans med skolprogrammet bildar förskoleprogrammet en helhet för utbildningssystemet i staden.

Förskoleprogrammet betonar förskolans pedagogiska uppdrag med särskilt fokus på språk, matematik och naturvetenskap. Programmet är indelat i fyra huvudavsnitt som är "Lärande och utveckling i fokus", "Värderingar och trygghet", "Samverkan" och "Styrning och ledning". Förskoleprogrammet och stadens kvalitetsindikator använder samma begrepp och syn på barn, kunskap och lärande och binder därmed samman arbetet med uppföljning och utveckling.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 1 mars 2013 har i huvudsak följande lydelse.

I nuvarande skollag 2010:800 finns inte längre krav på att det i alla kommuner ska finnas en av kommunfullmäktige antagen förskoleplan. Med anledning av detta är begreppet plan, i förskoleplan, ersatt med begreppet program. Detta enligt gällande nomenklatur för stadens styrdokument.

Stadsledningskontoret anser det angeläget att ett nytt program för förskolan tas fram. I förslaget förtydligas bland annat förskolechefens och förskolelärares utökade ansvar för det pedagogiska ledarskapet i enlighet med nuvarande skollag 2010:800.

Avsnittet om förskolans arbete med barn i behov av särskilt stöd, likabehandling

och genusfrågor är viktiga. Alla barn ska få det stöd de behöver, mötas med respekt samt ha tillgång till alla de möjligheter som förskolan erbjuder.

Stadsdelsledningskontoret ser det som positivt att informations- och kommunikationsteknologi (IKT) får en utökad roll i förskolan. Vidare ser kontoret det som bra och viktigt att förskoleprogrammet och stadens kvalitetsindikator använder samma begrepp och syn på barn, kunskap och lärande, vilket binder samman arbetet med uppföljning och utveckling.

BEREDNING

Ärendet har remitterats till kulturnämnden, utbildningsnämnden, samtliga stadsdelsnämnder, Lärarförbundet i Stockholm, Kommunal Stockholm, Föräldraalliansen i Stockholms Stad, Pysslingen Förskolor och Skolor AB, Vittra AB samt medlemmar i Stockholms stads branschråd för förskolan som representerar fristående anordnare: Sara Drew för Futuraskolan AB, Ylva Hasselquist för Sefif, Annika Eriksson för Dvärgbjörken ekonomisk förening och Rose-Marie Skogman för Skogmans förskolor AB.

SACO Södermalm har även inkommit med ett remissvar.

Föräldraalliansen i Stockholms Stad, Vittra AB samt medlemmar i Stockholms stads branschråd för förskolan som representerar fristående anordnare har valt att inte besvara remissen.

<i>Innehållsförteckning</i>	<i>Sid</i>
Stadsledningskontoret	7
Kulturnämnden	10
Utbildningsnämnden	10
Bromma stadsdelsnämnd	11
Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd	12
Farsta stadsdelsnämnd	13
Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd	14
Hässelby-Vällingbys stadsdelsnämnd	15
Kungsholmens stadsdelsnämnd	17
Norrmalms stadsdelsnämnd	18
Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd	19
Skarpnäcks stadsdelsnämnd	20
Skärholmens stadsdelsnämnd	21
Spånga-Tensta stadsdelsnämnd	22
Södermalms stadsdelsnämnd	24
Älvsjö stadsdelsnämnd	25

Östermalms stadsdelsnämnd	25
Lärarförbundet Stockholm	28
Kommunal Stockholm	30
Pysslingen Förskolor och skolor AB	30
SACO Södermalm	31

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 maj 2013 att godkänna kulturförvaltningens och Stockholms stadsarkivs gemensamma tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Mats Berglund (MP), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Mårten Andersson (V), *bilaga 1*.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 7 maj 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Kulturförvaltningen vill lovorda utbildningsförvaltningens förslag till nytt förskoleprogram där barnet och barnets lärande ses utifrån ett helhetsperspektiv. Förslaget präglas av stor samstämmighet med stadens strategiska kulturplan för barn och unga, Kultur i ögonhöjd, liksom med Bibliotek i rörelse, Bibliotek 3.0 – en strategisk plan för Stockholms bibliotek 2011–2015. Barnet står i fokus som en kompetent och kreativ individ vars idéer och intressen ska tas till vara genom ett utforskande arbetssätt. Barnets rätt till inflytande tydliggörs liksom de möjligheter till lärande och skapande som öppnas med informations- och kommunikationsteknologi som ett verktyg i barns kommunikation. Kreativitet, social kompetens och kulturkompetens uttrycks som viktiga förmågor som barn behöver i det framtida Stockholm. Programmet lyfter på ett tydligt sätt fram vikten av en medveten utformning av det fysiska rummet, såväl inne som ute. Bara i en trygg, inspirerande och utmanande vardagsmiljö kan barn få utlopp för sin nyfikenhet, utveckla sitt skapande och sin lust att lära med leken som utgångspunkt.

Avsnittet om språk och kommunikation bidrar till en ökad förståelse av barns utveckling och växt och det är positivt att högläsning och litteratur har lyfts fram särskilt. Skapande verksamhet och kulturupplevelser innebär att barnen får tillgång till flera språk, flera sätt att uttrycka sina tankar och sin person. Därför föreslår kulturförvaltningen att stycket om skapande verksamhet integreras med stycket om barns språkliga och kommunikativa utveckling.

Däremot bedömer kulturförvaltningen det som beklagligt att den tidigare frasen om god kulturkompetens och fortbildning vad gäller personalen har tagits bort. Om

förskolan ska kunna arbeta med kulturella uttryckssätt som en dimension i verksamheten t.ex. för att tydliggöra naturvetenskapliga förlopp, måste personalen vara bekant och trygg med hur de kan arbeta med konst och kultur.

Stadsarkivet delar i stort kulturförvaltningens positiva uppfattning om förslaget. Stadsarkivet ser gärna att rätten till insyn betonas än mer t.ex. i avsnittet om det systematiska kvalitetsarbetet och den pedagogiska dokumentationen. Det är ett bra tillfälle att lägga grunden till kunskaper om hur den dokumentation man är med och skapar i dag kommer att utgöra framtidens historiska information.

I syfte att ytterligare stärka förskolorna i sitt breda språkutvecklande uppdrag, men även för att stadens resurser ska användas effektivt, föreslår kulturförvaltningen och Stadsarkivet en förstärkt skrivning om förskolornas kulturuppdrag. Ett sådant tillägg bör tydliggöra förskolornas möjlighet att ta del av verksamheterna vid stadens kulturinstitutioner, t.ex. biblioteken, Stockholms stadsmuseum, Stadsarkivet, Kulturhuset och Stockholms Stadsteater AB. Det fria scenkonstutbudet kan förskolorna enkelt nå via webbplatsen Kulan.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 24 maj 2013 att lämna ärendet utan eget ställningstagande samt att omedelbart justera beslutet.

Reservation anfördes av Jan Valeskog m.fl. (S), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Per Olsson m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Marina Gunnmo Grönros (V), *bilaga 1*.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 2 maj 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förslaget till Stockholms stads förskoleprogram, Stockholms stads förskoleplan, har en struktur och använder begrepp som väl överensstämmer med övriga dokument och verktyg i Stockholms stad. Detta kommer att underlätta information och omsättande av programmet. I samband med införandet bör informationsinsatser genomföras med fokus på de förändringar som gjorts och hur programmet stödjer andra styrdokument.

Programmet lyfter fram vikten av att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund, något som bör utvecklas genom utökat samarbete med universitet och högskolor.

Förskolechefens förstärkta roll för det pedagogiska ledarskapet betonas och bör stödjas på olika sätt.

Betydelsen av ett systematiskt kvalitetsarbete framhålls och arbetet på det här området bör utvärderas och utvecklas. Under den rubriken bör det framgå tydligare att

den dokumentation som ska ske inte bör vara mer omfattande än det som krävs för att utveckla verksamheten.

Förvaltningen föreslår att utbildningsnämnden överlämnar detta tjänsteutlåtande med de synpunkter som framgår enligt ovan som svar på remiss om "Förslag till Stockholms stads förskoleprogram, Stockholms stads förskoleplan".

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Cecilia Obermüller m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Lillemor Samuelsson (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Anders Löwdin m.fl. (S), *bilaga 1*.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 29 april 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förskoleprogrammet är välformulerat, stämmer överens med rubriker och innehåll i läroplanen och ger en tydlig beskrivning av förskolans uppdrag utifrån skollagen och läroplanens intentioner. Det använder också samma begrepp och syn på barn, kunskap och lärande som stadens kvalitetsindikator (självvärderingsverktyget där arbetslagens bedömer sin förmåga att skapa förutsättningar för barnens lärande) och binder därmed samman arbetet med uppföljning och utveckling.

Förvaltningen anser att begreppet barns inflytande bör lyftas fram redan i inledningstexten, eftersom det i läroplanen utgör ett eget målområde. Dessutom är det en viktig del i stadens kvalitetsindikator. Om förskolan, som programmet säger, "ska lägga grunden till ett demokratiskt medborgarskap... och en tro på den egna förmågan" (sid 3, andra stycket) förutsätter det att barnen har ett reellt inflytande, vilket tydligt bör framgå i det dokument som drar upp riktlinjer för framtidens förskola i Stockholm.

Programmet anger IKT (informations- och kommunikationsteknologi) som ett viktigt redskap för utveckling av framtidens förskola, att den ska finnas tillgänglig och bli ett verktyg för barnens lärande på samma sätt som andra former för barnens skapande och kommunicerande. För att nå dit behöver förskolorna få bättre förutsättningar som kan leda till lägre kostnader för ITK.

Förvaltningen ser positivt på att man i förskoleprogrammet så tydligt talar om förskolans och grundskolans ömsesidiga ansvar för övergången från förskola till skola.

För att långsiktigt stödja barns utveckling och lärande krävs ett deltagande från båda parter, förskola och skola. Gemensamma riktlinjer för övergången mellan förskola och skola är en förutsättning för att nå ökad likvärdighet för barn och föräldrar. Det är förvaltningens åsikt att gemensamma riktlinjer för barns och föräldrars rätt till en väl organiserad övergång mellan förskola och skola regleras på samma sätt i både skolplan och förskoleplan för Stockholms stad.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Rosa Lundmark (V) och Magnus Dannqvist m.fl. (S), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Åsa Öckerman m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 22 april 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förskoleprogrammet utgör ett kompletterande verktyg till förskolans läroplan och skollagen genom att beskriva metoder, förhållningssätt och arbetssätt. I programmet beskrivs förskolans pedagogiska och demokratiska uppdrag och uppdraget om samverkan. Förvaltningen anser att det vidareutvecklar och förtydligar det pedagogiska uppdraget för stadens förskoleverksamhet utifrån hur det beskrivs i stadens budget.

I förskoleprogrammet och i kriterierna för stadens kvalitetsindikator (ett självvärderingsverktyg för arbetslagen att bedöma sin förmåga att skapa förutsättningar för barnens lärande) används samma begrepp och syn på barn, kunskap och lärande. Därmed binds förskoleplanen samman med uppföljnings- och utvärderingsarbetet på ett bra sätt.

I stycket om flerspråkighet i förskolan betonas att miljö och material ska spegla förekommande språk och kulturer. I stycket om skapande verksamhet och olika uttrycksformer saknas dock olika kulturperspektivs betydelse. Något om detta kunde med fördel vävas in i texten.

Olika begrepp används i materialet för att benämna dokumentet; förskoleprogram och förskoleplan. Det är viktigt att det blir tydligt vad det ska kallas.

I övrigt har Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd inget att erinra mot förslaget till Stockholms stads förskoleplan- Framtidens förskola.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Mariana Moreira Duarte m.fl. (MP) och Lars Bäck (V), *bilaga 1*.

Gunnar Sandell m.fl. (S) anmälde att partiet inte deltar i beslutet.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 maj 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att förslaget till förskoleprogram är bra. Programmet förtydligar förskolans läroplan och utgår ifrån aktuella forskningsresultat. Det understryker vikten av att förskolan tar hänsyn till att förskolebarn har olika bakgrund, levnadsvillkor och behov. Det är lättläst och tydligt och sätter fokus på vikten av systematisk uppföljning och på att miljön är den tredje pedagogen.

Programmets samspelar väl med andra styrdokument inom förskoleområdet, och även med andra riktlinjer och uppföljningsmodeller, som exempelvis IT-strategin, barn- och ungdomskulturprogrammet Kultur i ögonhöjd och stadens kvalitetsindikator.

Om stadens förskoleprogram ska kunna efterlevas krävs dock att förskolan har rimliga förutsättningar, som exempelvis en tydlig organisation och en kontinuerlig god personalplanering och vikarieresurser. Pedagogerna behöver också ges tid och möjlighet att gemensamt följa upp och analysera verksamheten och de enskilda barnens utveckling.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Jessica Jormtun (MP), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Carita Stenbacka Tenezakis (V), *bilaga 1*.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 4

april 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förslaget till förskoleprogram har beaktat lagändring, förtydliganden och kompletteringar i förskolans läroplan samt kommunfullmäktiges viljeinriktning som den uttrycks bland annat i budgeten. Förskoleprogrammets upplägg och innehåll överensstämmer i stora delar med det som regleras i läroplan för förskolan. Innehållet i ”Stockholms stads förskoleprogram” är dock omskrivet och med omkastad ordning. Läroplanen har ett antal målområden som behandlas i olika kapitel; Normer och värden, Lärande och utveckling, Barns inflytande, Förskola och hem, Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet.

Som styrdokument och handledning skulle det fungera bättre om förskoleprogrammet var mer kompatibelt med läroplanens upplägg. Om man vill omarbeta och kommentera läroplanens innehåll så är det önskvärt med en kapitelindelning i enlighet med läroplanens. Det gör det möjligare att se skillnader och eventuella förtydliganden.

Förskolans läroplan är väl känd bland förskolans medarbetare och det är den som främst används som utgångspunkt för verksamheten. Mål och uppföljningar utformas också i stor utsträckning utifrån läroplanen.

En svårighet med att omformulera läroplanens innehåll är att det kan bli otydligt vad det är som gäller, förskoleprogrammets text eller läroplanens. Förslaget till förskoleprogram innehåller en del definitioner och påståenden som är otydliga, förenklade eller inte helt korrekta. Exempelvis står att kulturkompetens kommer att vara en viktig förmåga i framtiden och att verksamhet utomhus bidrar till att motverka traditionella könsroller. Hur definieras kulturkompetens? Ska inte inomhusverksamheten också bidra till att motverka traditionella könsroller? Och är det bara kring genusfrågor förskolan ska samverka med föräldrar?

Det framgår inte vem förskoleplanen riktar sig till? Vårdnadshavare och medarbetare har förmodligen olika behov av information. Kanske bör det vara två olika dokument.

Önskvärt är att förskoleprogrammets innehåll speglar den värdegrund som förskolan står för. Meningen ”Att alla barn har rätt till en förskola av hög kvalitet oavsett föräldrars förmåga och kompetens” där kan med fördel den sista delen tas bort som uttrycker en negativ värdering.

Synpunkter som framkommer från förskolans medarbetare är att förslaget på förskoleprogram inte i tillräcklig omfattning tydliggör något nytt eller nya perspektiv som motiverar en plan/ett program nu när krav på kommunal förskoleplan är borttaget. Det finns redan i dag en rad styrdokument och förordningar för förskolan att följa. Staden har också uttryckt vilka prioriteringar som gäller för verksamhetsområdet i budgeten.

Ett önskemål som uttrycks är att ett förskoleprogram skulle kunna begränsas till de tillägg och kompletteringar som är utöver läroplanen och specifikt för Stockholms förskolor.

Det värde som ytterligare ett program möjligen kan bidra med är att var mer långsiktigt visionärt och ge nya perspektiv som att se helheter och komplexitet i stadens verksamheter. Gärna tankar om hur staden kan stödja förskolorna och medborgarna för att förskolorna ska vara i världsklass. Hur ska morgondagens förskola utformas? Vilka krav finns på lokaler utomhusmiljö, teknik, tillgänglighet, långsiktig hållbarhet? Vilka verktyg erbjuds för att följa förskolornas förutsättningar och för att undersöka vilken betydelse de har för verksamheten och dess utveckling.

Ett annat stöd kan vara ett förtydligande kring hur stadens förskoleverksamheter bör arbeta med det systematiska kvalitetsarbetet inriktas mot att uppfylla de nationella målen för utbildningen. Det kunde vara värdefullt att gemensamt följa några frågeställningar eller spår inom verksamhetsområdet över tid. Såsom förskolans likvärdighet, förändringar och utveckling i förskolans barngrupper, utformning och utemiljön och på vad sätt det påverkar verksamheten och barnen.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Leif Larsson (V) och Seyfi Dogan m.fl. (S), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Lars Jakobsson m.fl. (MP) och Seyfi Dogan m.fl. (S), *bilaga 1*.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 4 april 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen har tagit del av förslaget till Stockholms stads förskoleprogram "Stockholms stads förskoleplan – Framtidens förskola".

Det föreslagna programmet är tänkt att ersätta den tidigare förskoleplanen för Stockholms stad. Förvaltningen anser att det behöver tydliggöras om dokumentet ska benämnas program eller plan. Innehållet har karaktären av ett program och därför är denna benämning att föredra.

Förvaltningen är positiv till att det föreslagna förskoleprogrammet bygger på intentionerna i förskolans läroplan som anvisar mål och riktlinjer.

Förskoleprogrammet ger verktyg genom att beskriva metoder och förhållningssätt.

Programmet förtydligar och vidareutvecklar det pedagogiska uppdraget för stadens förskoleverksamhet så som det beskrivs i stadens budget. I programmet används samma begrepp och syn på barn, kunskap och lärande som i övriga styrdokument.

Förvaltningen ställer sig positiv till att pedagogisk miljö och material får ett avsnitt i det reviderade programmet. Enligt intentionerna i förskolans läroplan beskriver programmet att miljö, både inne och ute, samt material ska stödja ett utforskande och temainriktat arbetssätt.

Programmet beskriver en helhetssyn på lärande. Barnens olika kompetenser och inflytande i läroprocesser, i mötet med andra, lyfts fram. Förvaltningen delar förskoleprogrammets tanke om vikten av ett utforskande och temainriktat arbetssätt utifrån barnens intressen som ett sätt att aktivt arbeta med barns inflytande.

Genusperspektivet lyfts fram på ett tydligare sätt i förslaget genom att det finns ett avsnitt som beskriver detta område. Förvaltningen ställer sig positiv till att arbetet med förhållningssätt, pedagogisk miljö, arbetssätt, organisation och gruppindelning ur ett genusperspektiv ska ske i samverkan med föräldrarna.

Tidigare formulering att alla föräldrar ska få vetskap om mål och åtagande för verksamheten och om åtaganden nås har tagits bort i det föreslagna programmet. Istället beskriver programmet att varje förälder under hela förskoletiden ska ges möjlighet till olika former av inflytande och till att samverka om sitt barns allsidiga utveckling. Förvaltningen är positiv till tanken om att alla barn har rätt till en förskola av hög kvalitet oavsett föräldrars förmåga och kompetens. Förskolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar att ge varje barn möjlighet att utvecklas utifrån sina förutsättningar. Förskolan ska således på ett professionellt sätt medverka i barns fostran, men inte överta föräldrars ansvar. Förvaltningen stöder tanken om förskolan som komplement för att ge alla barn lika goda förutsättningar för sitt lärande.

Förvaltningen vill särskilt trycka på avsnittet om samverkan med grundskolan. Förskolan och grundskolan har tillsammans med föräldrarna ett gemensamt ansvar för barns fostran, utveckling och det livslånga lärandet. Formuleringar kring föräldrars rätt till överlämnandesamtal mellan förskola och skola samt föräldrarnas ansvar att informera skolan om det egna barnet vid övergången finns inte nämnt i programmet. Dock framhålls vikten av väl fungerande övergång på ett likvärdigt sätt för alla barn oavsett huvudman. I stadens gemensamma övergripande riktlinjer för övergång mellan förskola och grundskola finns beskrivet hur övergången ska organiseras. I stadsdelarna finns lokala handlingsplaner för övergången som omfattar även fristående förskolor och skolor.

Programmet pekar på förskolechefens ledarskap som en avgörande faktor för förskolans kvalitet. Förskolechefens ansvar att organisera arbetet på ett sätt som ger förutsättningar för såväl innehåll som enskilda barns behov poängteras. Det pedagogiska ledarskapet avser även förskollärare då de har ett förstärkt ansvar att initiera, leda och stödja det pedagogiska utvecklingsarbetet och kvalitetsarbetet i arbetslaget och på förskolan. Det kräver att planeringstid avsätts för förskolläraren. Programmet lyfter, helt i enlighet med förskolans läroplan, att alla som arbetar i förskolan har ett ansvar att bidra till verksamhetens utveckling. Förvaltningen stöder tanken om vikten av tydlighet och transparens om delegation, ansvar och befogenheter.

Avslutningsvis vill förvaltningen betona vikten av ett implementeringsarbete så att

förskoleprogrammets metoder och strategier integreras i förskoleverksamheten.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 22 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Anders Ödmark m. fl. (MP) och Reijo Kittilä (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Catarina Agrell m.fl. (S), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Reijo Kittilä (V), *bilaga 1*.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 29 april 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till förskoleprogrammets prioritering mot en fördjupning av arbetet inom områdena språk, matematik och naturvetenskap. Det stämmer väl överens med förvaltningens prioriterade områden de närmaste åren.

Barn i behov av särskilt stöd är en grupp som ökar. Det är viktigt att dessa barn får det stöd de behöver och det i god tid. Förvaltningen är positiv till programmets tydlighet om att alla barn ska ha samma möjligheter till stöd oavsett om de går i kommunal eller fristående förskola.

Barngruppernas storlek diskuteras ofta i form av ett bestämt antal barn beroende på ålder. Förskoleprogrammet framhåller att gruppens storlek och sammansättning är ett pedagogiskt redskap som varierar under dagen och mellan olika aktiviteter. Förvaltningen är positiv till det förhållningssättet och att det är förskolechefens ansvar att organisera arbetet på ett sätt som ger förutsättningar för både ett pedagogiskt innehåll av hög kvalitet som det enskilda barnets behov.

För att säkerställa att den pedagogiska verksamheten är av hög kvalitet är det viktigt att personalen har tid avsatt för reflektion och planering. Det är därför viktigt att det finns tydliga skrivningar i programmet som möjliggör detta.

Den reviderade läroplanens avsnitt om det systematiska kvalitetsarbetet följs även upp i förskoleprogrammet.

Förskoleprogrammet och stadens kvalitetsindikator använder samma begrepp och syn på barn, kunskap och lärande och den binder därmed samman arbetet med uppföljning och utveckling. Kvalitetsindikatorn är ett självvärderingsverktyg där arbetslagens bedömer sin förmåga att skapa förutsättningar för barnens lärande. Förvaltningen är positiv till det ovan beskrivna upplägget vilket ger uppföljningen en

naturlig kontinuitet.

Stadens kvalitetsindikator tillsammans med brukarenkäten ger bra indikationer på verksamhetens kvalitet och nivå. Det är också viktigt att följa varje barns utveckling och det lärande verksamhetens innehåll medfört. Avsikten är att utvärdera i vilken mån förskolan lyckas skapa förutsättningar för barns lärande, inte att bedöma barnens prestationer mot fastställda kunskapsnivåer.

Förvaltningen är positiv till programmets tydlighet när det gäller att inte göra någon bedömning av varje barn. Det stöder förvaltningens pedagogiska plattform, som är ett utvärderingsverktyg, som just följer varje barns lärande för att utvärdera förskolans verksamhet utan att för den skull bedöma det enskilda barnet.

Förvaltningen är positiv till stadens förslag till förskoleprogram som helhet.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Norrmalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Anita Lindskog m.fl. (S), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Shadi Larsson m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Åsa Tillberg (V), *bilaga 1*.

Norrmalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 30 april 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till det föreslagna förskoleprogrammet för Stockholms stad som på ett bra sätt återspeglar de mål som anges i den nya skollagen och läroplanen för förskolan. Programmet ger en bra vägledning för vidareutveckling av ett pedagogiskt och medvetet arbetssätt med fokus på barns lärande och utveckling. Förskolans uppdrag sätts i programmet i ett framtidssammanhang vilket lyfter fram förskolan som en del i samhället. Förvaltningen anser att förskolans demokratiska uppdrag bör lyftas fram mer än det som framhålls i programmet. I vissa avseenden behövs det även en del förtydliganden i formuleringarna i programmet.

Programmet belyser flera angelägna utvecklingsområden, bl.a. naturvetenskap och teknik som viktiga delar för barns lärande och utveckling vilket är positivt.

Förvaltningen är positiv till att förskoleprogrammet och stadens kvalitetsindikator använder samma begrepp och syn på barn, kunskap och lärande. Det skapar en tydlighet och binder samman arbetet med uppföljning och utveckling av förskolan.

I programmet framhålls att barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling

ska garanteras det och att insatserna ska sättas in så tidigt som möjligt. Frågan om barn med funktionsnedsättning tas inte uttryckligen upp, vilket förvaltningen anser borde göras. Det är viktigt att det i programmet också framgår att verksamhetsanpassningar måste göras för att barn med funktionsnedsättning ska kunna delta i verksamheten på lika villkor.

Förvaltningen delar uppfattningen att utemiljön, både kring förskolan och i naturen, ska ses som ett av förskolans pedagogiska rum som i programmet uppges ge möjlighet till utevistelse och lärande. Förvaltningen föreslår att ordet ”utemiljö” ändras till ”uteverksamhet” för att bättre spegla att vistelse utomhus och i naturen är en viktig del av förskolans verksamhet.

Det är positivt att man när det gäller barns språkliga och kommunikativa utveckling tar upp frågan om de fem minoritetsspråk som enligt språklagen har en särskild ställning och att Stockholm därutöver har ett extra ansvar för det finska språket. Förvaltningen anser att i den löpande texten bör de fem minoritetsspråken vara angivna och vad staden har för ansvar för det finska språket som för som nu när det är angivet i en fotnot.

I programmet används samlingsbegreppet pedagoger för de som arbetar direkt med barnen. För att tydliggöra att förskolan personal utgörs av både förskollärare och barnskötare, vilka i sin tur ingår i ett arbetslag, har förvaltningen som förslag att benämningen pedagog inte används utan beteckningen på de olika yrkeskategorierna.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Bo Sundin m.fl. (M) och Lotta Gravenius (FP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Mia Päärni m.fl. (S), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Birgitta Hald-Svensson m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Leo Ahmed (V), *bilaga 1*.

Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 7 maj 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig bakom förslaget till förskoleprogram för Stockholms stad och instämmer i att de ämnesområden som uppmärksammas i förslaget är centrala för förskolornas kvalitet.

Förvaltningen vill särskilt betona vikten av att behärska både modersmål och andraspråk som grundläggande för lärande och kunskapsutveckling. Vidare anser förvaltningen att ett interkulturellt förhållningssätt i verksamheten gagnar samverkan mellan förskola och hem och därmed det enskilda barnets utveckling och att det ytterligare skulle kunna förtydligas i programmet.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Ewa Larsson m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Claes Elmgren m.fl. (S), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Josefin Morge (V), *bilaga 1*.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 7 maj 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till förslaget på Stockholms stads förskoleprogram.

Programmet gäller för all förskoleverksamhet och synliggör stadens vilja på ett likvärdigt sätt såväl för kommunal som för fristående förskola. Programmet beskriver enkelt och tydligt vad som är viktigt.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Rebwar Hassan m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Robert Lagergren m.fl. (S), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Rudy Espinoza (V), *bilaga 1*.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 26 april 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förslaget till förskoleprogram följer till stor del det som slås fast i den nationella läroplanen för förskolan och genom det arbetar de kommunala förskolorna i Skärholmens redan i samklang med det som anges.

Skärholmens stadsdelsnämnd vill utöver detta belysa det faktum att förskolan enligt läroplanen har två uppdrag, ett gällande omsorg och ett pedagogiskt uppdrag. För att förskolan ska kunna verkställa det pedagogiska uppdraget krävs att vissa förutsättningar gällande omsorgsuppdraget är uppfyllda. Förslaget till förskoleprogram är till allra största del inriktat på uppfyllandet av det pedagogiska uppdraget. Skärholmens stadsdelsnämnd anser att ett förskoleprogram för förskolan i Stockholms stad behöver ta större hänsyn till det uppdrag gällande omsorg som förskolan har. Det är även av vikt att det tydligt framgår att förskolan har två uppdrag, ett kring omsorg och ett kring pedagogik.

Skärholmens stadsnämnd vill även poängtera att de riktlinjer för dokumentation i samband med övergång från förskola till skola som hänvisas till i förslaget till förskoleprogram är tidskrävande. Den tid som dokumentationen kommer att ta i anspråk kommer att tas från tiden i barngrupperna på förskolan. Skärholmens stadsdelsnämnd anser att den dokumentation som riktlinjerna förordar är för omfattande. I Skärholmen finns en fungerande övergång mellan förskola och skola, utan all den dokumentation som föreslås i riktlinjerna. Skolorna har även signalerat att de inte vill ha allt för omfattande dokumentation. Det bör även påpekas att den flexibilitet som förslaget till förskoleplan förväntar sig av förskolorna, även den kommer att bli svårare att uppnå med omfattande krav på dokumentation.

Skärholmens stadsdelsnämnd föreslår även att föräldrarna skrivs med i förslaget till förskoleprogram i samband med övergång mellan förskola och skola. Föräldrarnas deltagande är viktigt och bör stå med i förskoleprogrammet.

Skärholmens stadsdelsnämnd ser gärna ett förtydligande kring termen ”undervisning”. Det finns en fotnot där undervisning definieras, men det behövs en mer uttömmande diskussion kring begreppet ”undervisning” för att komma bort från den traditionella synen på undervisning som sker med elever bakom en bänk och en lärare som föreläser. Utveckling och lärande kan ske på fler sätt, exempelvis genom en genomtänkt och stimulerande pedagogisk miljö.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och

överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Awad Hersi m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Ornina Younan m.fl. (S) och Jonas Ljungstedt (V), *bilaga 1*.

Spånga-Tensta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 26 april 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen är positiv till det föreslagna förskoleprogrammet. Förvaltningen anser att förslaget ligger i linje med rådande lagstiftning och stadens mål och riktlinjer.

Det föreslagna förskoleprogrammet innefattar ett stort antal beskrivningar av hur förskolan ska arbeta och fungera på bästa sätt. Stadsdelsförvaltningen ger nedan sina synpunkter på några av delarna i förskoleprogrammet.

Lärande och utveckling i fokus

Under rubriken Pedagogisk miljö och material står att: ”Verksamhet utomhus bidrar till att motverka traditionella könsroller.”

Stadsdelsförvaltningen instämmer med att en bra pedagogisk verksamhet utomhus är viktigt. Dock innebär inte verksamhet utomhus automatiskt att traditionella könsroller kommer att motverkas. Det är till stor del beroende på hur utemiljön är utformad samt hur den pedagogiska verksamheten är utarbetad.

Under rubriken Gruppen som pedagogiskt redskap beskriver förskoleprogrammet hur både antalet barn i barngruppen och ålderssammansättningen hos barnen i gruppen kan variera under en dag. Detta är ett viktigt pedagogiskt redskap som förskolan kan och ska använda sig av. Vidare står det att det är förskolechefens ansvar att utifrån de förutsättningar som finns utforma verksamheten så att det både får ett pedagogiskt innehåll och tar hänsyn till det enskilda barnets behov.

Stadsdelsförvaltningen tycker att skrivningen återspeglar hur en förskola behöver arbeta och fungera. Skrivningen stärker även förskolechefens möjlighet att forma barngruppens sammansättning.

Värderingar och trygghet

Under rubriken Genusperspektiv står att: ”utifrån genusteori och forskning medvetet se över förhållningssätt, pedagogiska miljön, arbetssätt, organisation och gruppindelning. Arbetet ska ske i samverkan med föräldrarna.”

Stadsdelsförvaltningen vill här peka på att det kan finnas föräldrar som motsätter sig en pedagogik som delvis utformas utifrån ett genusperspektiv. I skollagen och i läroplanen för förskolan står det att förskolan ska arbeta med grundläggande demokratiska värderingar så som jämställdhet (skollagen 1 kap 5 §) samt att förskolan ska motverka traditionella könsroller (läroplanen för förskolan 1 kap). Detta innebär att förskolan alltid måste utforma sin verksamhet med detta i

åtanke, oavsett enskilda föräldrars önskemål.

Samverkan

Under rubriken En förskola för storstaden skriver förskoleprogrammet om vilka regler som gäller för förskolans öppettider och när förskolan kan hålla stängt. Förskoleprogrammet beskriver även personalens möjlighet till gemensam kompetensutveckling, planering, uppföljning och utvärdering.

Stadsdelsförvaltningen menar att det är bra att personalens möjlighet till kompetensutveckling lyfts fram i programmet. Det är också bra att det blir tydligt för föräldrar vilka regler som gäller avseende förskolans öppettider och när förskolan håller stängt.

Under rubriken Förskolan och hemmet står att: "Alla barn har rätt till en förskola av hög kvalitet oavsett föräldrars förmåga och kompetens."

Stadsdelsförvaltningen utgår ifrån att alla föräldrar är kompetenta och måna om att deras barn har en förskola av hög kvalitet. Förvaltningen föreslår därför att skrivningen "oavsett föräldrars förmåga och kompetens" tas bort.

Under rubriken Förskolan i samverkan med grundskolan står att: "Övergången är en ömsesidig angelägenhet för förskolan och grundskolan för att uppnå pedagogisk kontinuitet. Barn har rätt till en väl fungerande övergång på ett likvärdigt sätt oavsett vem som är huvudman för förskolan och grundskolan."

Stadsdelsförvaltningen har i svar om förslag till ny skolplan för Stockholms stad (dnr 322-1460/2012) tidigare kommenterat övergången mellan förskola och skola. I svaret skriver förvaltningen att det är ett delat ansvar mellan skolan och förskolan att det blir en bra övergång för barnet från förskolan till skolan. Förvaltningen ser gärna att det i förskoleprogrammet framgår att övergången från förskola till grundskola är ett delat ansvar mellan förskolan och grundskolan. Förvaltningen ser gärna att texten om övergång är den samma i förskoleprogrammet och i skolplanen.

IKT

IKT står för Informations- och kommunikationsteknologi och tas upp på flera ställen i förskoleprogrammet. I den föregående förskoleplanen från 2009 finns begreppet inte med. IKT ska bli en integrerad del av förskolan och dess sätt att arbeta.

Det innebär att IKT ska bli ett verktyg för barnens skapande och kommunicerande på samma sätt som till exempel målning, sång och rörelse är för barnen idag.

Stadsdelsförvaltningen ser positivt på att IKT får ett uttalat mål och syfte i förskoleprogrammet.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen och att omedelbart justera beslutet.

Reservation anfördes av Anders Göransson m.fl. (S), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Erik Malm m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Gunnar Ågren (V), *bilaga 1*.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 25 april 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen instämmer i förslaget och ser programmet som ett bidrag att förstärka stadens prioriteringar och ambitioner för Stockholms förskolor.

Det förstärkta uppdraget om uppföljning, utvärdering och styrning av förskolan i den reviderade läroplanen innebär att det måste finnas tid både för barnen och med barnen. För att möjliggöra detta får förskolorna stänga för gemensam planering några timmar en dag i månaden, exempelvis vid 16.00, och för planeringsdagar upp till fyra dagar per år, förutsatt att de kan ordna omsorg för de barn vars föräldrar inte själva kan lösa det. Förvaltningen tycker därför att det är bra att det förs in i förskoleprogrammet. Därutöver behövs tid att dokumentera, följa upp, utvärdera och utveckla förskoleverksamheten.

Förvaltningen ser positivt på att IKT lyfts fram i förskoleprogrammet. IKT är en möjlighet att stödja inläringen hos yngre barn. IKT är också ett verksamhetsstöd för att dokumentera, följa upp och utvärdera verksamheten. För att IKT ska bli ett effektivt redskap, behövs investeringar på både kort och lång sikt som till exempel inköp av fler datorer, Smartboards och Ipad. Generellt finns också behov av mer kompetensutveckling av medarbetarna. Detta bör beaktas i stadens budget.

Förvaltningen tycker också att det är positivt att förskoleprogrammet betonar vikten av att gruppssammansättningarna ska anpassas utifrån barnens och gruppens förutsättningar och verksamhetens syfte och därför kan variera under dagen och mellan olika aktiviteter. Genom att det finns med i förskoleprogrammet kommer vi bort från det statiska begreppet avdelning. Det är så förskolan organiserar sin verksamhet. En barngrupp kan under en dag bestå av olika antal barn.

Förvaltningen har några synpunkter på ändringar/tillägg i förskoleprogrammet.

- ☐ På sidan 3 andra stycket byts "flickor och pojkar" ut till "alla barn".
- ☐ På sidan 9 andra stycket bör "oavsett kön" tas bort. Meningen inleds i stället med "Alla barn ska få...".
- ☐ På sid 12 tredje stycket byts "förskolläraren har ett extra ansvar" ut mot "förskolläraren har ett förtydligt ansvar".
- ☐ Ordet "föräldrar" byts genomgående ut till "föräldrar/vårdnadshavare".
- ☐ Ordet "pedagog" ändras genomgående till antingen förskollärare, barnskötare eller personal för att förtydliga vilken yrkeskategori som avses.
- ☐ Förskoleprogrammet tar inte upp vikten av att beakta behovet av förskolor i samband med nybyggnation. Förvaltningen tycker att det bör läggas till under rubrik

”En förskola för storstaden”.

Förvaltningen föreslår att tjänsteutlåtandet utgör svar på remissen.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Majvi Andersson m.fl. (S), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Viktor Morawski (MP), *bilaga 1*.

Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 30 april 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget om Stockholms stads förskoleprogram, Stockholms stads förskoleplan – Framtidens förskola. Programmet har ett tydligare upplägg i förhållande till nuvarande förskoleplan och förvaltningen instämmer helt i skrivningarna.

Förvaltningen föreslår därmed att stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Östermalms stadsdelsnämnd

Östermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 april 2013 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det som svar på remissen.

Reservation anfördes av Stefan Nilsson m.fl. (MP), Birgit Marklund Beijer m.fl. (S) och Berit Bornecrantz Dias (V), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Birgit Marklund Beijer m.fl. (S), *bilaga 1*.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 26 mars 2013 har i huvudsak följande lydelse.

Det föreslagna programmet är tänkt att ersätta den tidigare förskoleplanen. Förslaget benämns program och begreppet används genomgående i dokumentet.

Förvaltningen vill inledningsvis påpeka det missvisande i att olika begrepp – förskoleprogram och förskoleplan - används för att benämna dokumentet. En

genomläsning övertygar dock om att innehållet tydligt har karaktären av ett program. Denna benämning hela vägen är därför att föredra.

Stadsdelens förskoleverksamhet styrs av lagstiftning, förordning och ett antal dokument vilka alla beskriver övergripande riktlinjer, verksamhetsmål och pedagogisk inriktning. De allmänna råden, strukturerna i stadens instrument för uppföljning, redovisningssystemen och indikatorerna förmedlar förutsättningarna för att uppfylla förskoleverksamhetens mål. Senast avskaffades dock kravet på kommunal skolplan och kvalitetsredovisning genom den nya skollagen, som trädde i kraft 1 juli 2011.

Med hänvisning till detta omfattande ramverk har därför på senare tid behovet av ytterligare styrinstrument på kommunnivå kunnat ifrågasättas. Stadsdelsförvaltningen noterar dock med tillfredställelse att Stockholms stads förskoleprogram inte är en onödig och förenklad kopia av förskolans läroplan eller en mekanisk upprepning av de politiska utgångspunkterna i skollagen. Det föreslagna programmet ersätter inte heller läroplanen utan bygger på den.

Läroplanen anvisar mål och riktlinjer. Förskoleprogrammet ger de nödvändiga verktygen genom att beskriva metoder, förhållningssätt och arbetssätt. Tanken är uppenbar. Förskoleprogrammet ska ersätta den tidigare förskoleplanen.

I Stockholms stads budget förtydligas förskolans pedagogiska uppdrag i den dagliga verksamheten. Det föreslagna förskoleprogrammets berättigande fastslås redan i dokumentets inledning. Programmet synliggör Stockholms stads ambitioner och prioriteringar utifrån nationella styrdokument och lokala förutsättningar. Detta till skillnad från den riksgiltiga läroplanen som riktar sig direkt till den professionella personalen i förskolan.

Förvaltningen anser att programmet vidareutvecklar och förtydligar det pedagogiska uppdraget för stadens förskoleverksamhet såsom det beskrivs i stadens budget. Utifrån det perspektivet är förskoleprogrammet ett välkommet bidrag för att tillmötesgå barnens rätt till likvärdiga möjligheter och villkor i stadsdelarnas förskoleverksamhet. Förskoleprogrammet beskriver förskolans pedagogiska, demokratiska uppdrag och uppdraget om samverkan. Samma begrepp och syn på barn, kunskap och lärande som i övriga styrdokument används. Verksamma pedagoger ges därmed förutsättningar till att binda samman arbetet med planering, uppföljning och utveckling.

Programmet förmedlar vilka rättigheter barnen har, vad förskolan ska aktivt lägga grunden till och vad verksamheten ska bidra med. Vikten av samarbete med berörda partners betonas. Därmed kan programmet vara vägledande i det dagliga arbetet och utgöra grunden för personalens arbetsplaner. I dessa ska programmets utgångspunkter och prioriteringar brytas ner och personalen beskriva mer konkret hur arbetet i förskolan ska bedrivas för att gynna barnens lärande och utveckling. Programmet kan på så sätt vara en markering om att alla stadsdelens medarbetare gemensamt bär ansvaret för att se till att stadsdelens barns rättigheter förverkligas.

Förvaltningen vill samtidigt lyfta fram vikten av att komplettera programmet på några punkter om programmet ska kunna få ett reellt genomslag och vara det styrinstrument som avses.

Undervisningsbegreppet

- I skollagen definierades och introducerades undervisningsbegreppet att även omfatta barn i förskolan. Införandet av begreppet undervisning är en smula banbrytande i förskolans värld. Begreppet förekommer dock vid ett par tillfällen i programmet och definitionen hänvisas till en fotnot. Det bör påminnas om att begreppet har fått stöd bl.a. av Stockholms stad. Det finns ett värde i just detta program att bakgrund och motivering till stadens ställningstagande omnämns.

Det kunde betonas mer i texten att det handlar om barnets aktiva handling i inhämtande av kunskaper och värden under ledning. Att förskolan omfattas av begreppet undervisning förändrar inte verksamhetens uppdrag och innebär inget ifrågasättande av den pedagogik som används där.

Kriterier för måloppfyllelse

- Förskolan ska kunna visa resultat både genom att beskriva barnens förändrade kunnande och de effekter man uppnått genom utvecklingsinsatser inom olika utvecklingsområden. Svar på hur och var verksamheten följs upp och utvärderas anvisas genom stadens integrerade ledningssystem, bland annat med hjälp av olika indikatorer. Det finns behov av att ytterligare binda samman statliga och kommunala mål- och uppföljningsinstrument. Syftet är att säkerställa att förskolornas arbetssätt och processer utvecklas på ett sätt som gagnar barnen.

Det skulle finnas angivet i förskoleprogrammet när verksamhetsmålen ska anses uppnådda. Vägledande kriterier för måloppfyllelse och fastställda miniminivåer som kan ge större tydlighet av det som konkret förväntas bör läggas in i programmet. Förskolechefernas möjlighet till egenkontroll skulle på så sätt förstärkas.

Hållbar utveckling

- Stockholm intar en ledande position i klimatarbetet. Hållbar utveckling behöver därför få ett eget avsnitt i programmet. Programmet skulle förstärkas i flera avseenden genom att referera till stadens miljöprogram och uppmana till framtagandet av en miljöpolicy för förskoleverksamheten. Några av de stora frågorna för förskolan är ett lärande för hållbar utveckling. För den pedagogiska verksamheten blir en fråga alltmer viktig. Den om hur vi ska kunna förbereda barnen, så att de i framtiden kan mötas i konstruktiva samtal om hur de vill utforma sin framtid och leva sina liv. Lärprocessen för hållbar utveckling handlar just om att barnen ska få redskap att delta i sådana samtal och det centrala i en verksamhet för hållbar utveckling är att dessa frågor integreras i det pedagogiska arbetet så att de bildar en helhet.

I förskoleprogrammet skulle staden kunna uppmuntra ett närmare samarbete med stadens olika externa samarbetspartners med lång erfarenhet av miljöpedagogiskt arbete. För att nämna några är Naturens hus, Naturskolan, Skansen tänkbara partners. En synergieffekt kan åstadkommas som kan stimulera dessa institutioner att i samarbete med förskolan utveckla metoder och material riktade förskolans metodik och uppdrag.

Kostpolicy och måltidsprofil

- Under avsnittet om Kost, rörelse och hälsa lyfter programmet det positiva sambandet som grundläggs i förskoleåldern och det som är positivt för lärandet.

Förskoleprogrammet skulle med fördel uppmåna framtagande av måltidsprofil, vision och kostpolicy. En bra måltidsverksamhet inom förskoleverksamheten är av stor betydelse för att främja såväl bra matvanor och hälsa som en hållbar utveckling. Kostpolicy med grund i god mat för hälsa och hållbarutveckling skulle säkerställa att förskolornas måltidsverksamhet drivs i enlighet med lagstiftningen, vägledningar och råd för energi och näringsintag och måltidsordning samt Stockholms stads styrdokument för hållbar utveckling. Det skulle kunna markeras att det är ett angeläget område inom stadens förskoleverksamhet att arbeta för näringsriktig kost, klimatsmart matlagning och en ökad fysisk aktivitet bland förskolebarnen i synnerhet då hälso- och miljövinster kan bli stora.

Avslutningsvis vill förvaltningen poängtera värdet av att genomföra ett implementeringsarbete så att berörda verksamheter uppmärksammas på förskoleprogrammet och arbetar in dess mål och strategier i sin verksamhet. Ledningsgrupper och chefer ska tydligt signalera till sina medarbetare att de står bakom programmet och synliggöra vikten av att programmet på ett mer bindande sätt används i förskoleenheternas verksamhetsplaner och lokala arbetsplaner.

Läraryrket i Stockholm

Läraryrket i Stockholms remissvar i har i huvudsak följande lydelse.

Läraryrket är positiv till stadens förskoleprogram som helhet.

Läraryrket uppskattar programmets tydlighet om att alla barn ska ha samma möjligheter till stöd oavsett om de går i kommunal eller fristående förskola.

Barngruppernas storlek diskuteras ofta i form av ett bestämt antal barn beroende på ålder. Förskoleprogrammet framhåller att gruppens storlek och sammansättning är ett pedagogiskt redskap som varierar under dagen och mellan olika aktiviteter. Läraryrket är positiv till det förhållningssättet och att det är förskolechefens ansvar att det finns en tydlig arbetsorganisation på ett sätt som ger förutsättningar för både ett pedagogiskt innehåll av hög kvalitet som det enskilda barnets behov.

För att säkerställa att den pedagogiska verksamheten är av hög kvalitet är det viktigt att förskollärare har de förutsättningar som de behöver för att kunna utföra sitt uppdrag. Det är därför viktigt att det finns tydliga skrivningar i programmet som möjliggör det. Den reviderade läroplanens avsnitt om det systematiska kvalitetsarbetet följs även upp i förskoleprogrammet.

Förskoleprogrammet och stadens kvalitetsindikatorer bör använda samma begrepp och syn på barn, kunskap och lärande och binda samman arbetet med uppföljning, utvärdering och utveckling. Kvalitetsindikatorn är ett självvärderingsverktyg där arbetslagen bedömer sin förmåga att skapa förutsättningar för barnens lärande. Läraryrket är positiv till det ovan beskrivna upplägget vilket ger uppföljning en naturlig kontinuitet.

Idag råder det brist på förskollärare i Stockholm. Det måste vara attraktivt att arbeta som förskollärare i förskolan. Förskollärare måste ges förutsättningar för både sitt kollegiala som sitt undervisande uppdrag som beskrivs enligt skollagen. Lärarförbundet anser att ett stycke kring forskning och utveckling i den gamla förskoleplanen även bör finnas med i kommande plan:

”För att öka kunskapsbasen och utveckla den pedagogiska verksamheten utgör forskning en viktig del. Det gäller både hur förskolan i sitt utvecklingsarbete kan ta tillvara forskningsbaserade kunskaper och hur förskolan kan identifiera angelägna forskningsområden utifrån förskolläraryrkets behov. Staden ska verka för ökade möjligheter för fler förskollärare att delta i forskning, forska utifrån sin praktik och stärka sin forskningskompetens.”

I det här perspektivet är det även viktigt att tala om karriärvägar för förskollärare. I en förskola i världsklass har forskningsbaserad kunskap om barns utveckling och lärande och ledarskapet en nyckelroll. För det första kommer de på sikt att höja kvaliteten i våra förskolor ytterligare. Bättre utbildade förskollärare kommer att ha bättre redskap att till exempel möta barn i behov av särskilt stöd och utveckla den pedagogiska verksamheten. För det andra så stärker satsningarna bilden av Stockholm som en god arbetsgivare inom förskolans område. Det kommer att leda till att det på sikt blir lättare att rekrytera förskollärare.

I Stockholm stads förskoleprogram bör det tydligt framgå att dessa intentioner finns för att locka till sig fler förskollärare så att det inom en snar framtid inte längre råder brist på förskollärare. De som söker sig till Stockholms förskolor ska veta att det finns en väl genomtänkt väg till vidareutbildning och stora möjligheter att göra en karriär inom våra förskolor. Det ska vara attraktivt att arbeta i förskolan.

- Ordet pedagoger bör konsekvent ändras till barnskötare, förskollärare eller personal beroende på vilken yrkesgrupp det avser. I skollag och läroplan används inte begreppet pedagog.

- Att ordet föräldrar konsekvent ändras till vårdnadshavare i de fall det avser juridiskt ansvar då det enbart är vårdnadshavare som kan ingå avtal för sitt barns räkning. Begreppet föräldrar kan användas i det vidare perspektivet och inkluderar även den utökade familjen.

- Att begreppet planeringstid konsekvent ändras till pedagogisk utvecklingstid

- Sida 3 stycke 3: ”pojkar och flickor” ändras till barn

- Sida 3 stycke 4: ”I Stockholm har familjer olika ...” ändras till I Stockholm finns olika familjer med olika.

- Sida 5 stycke 5: ”Temainriktade” ändras till projektinriktade

- Sida 5 stycke 8: ”Temainriktade” ändras till projektinriktade

- Sida 8 stycke 2: om Kost, rörelse och hälsa. Komplettera med perspektivet ekologisk.

- Sida 9 stycke 2: ”oavsett kön” stryk detta då det handlar om mer än kön

Kommunal Stockholm

Kommunal Stockholms remissvar i har i huvudsak följande lydelse.

Kommunal Stockholms län anser att förslaget till Stockholms stads förskoleplan är i stort bra men vi vill poängtera några för oss viktiga områden.

- Det är viktigt att personalen i förskolan består av barnskötare och förskolelärare, vi tycker att barnskötarrollen behöver förtydligas. Det är också viktigt att vi har en mångfald bland barnskötare som speglar den mångfald vi har i staden!

- För att kunna genomföra och följa upp den verksamhet som är planerad i barngruppen måste det avsättas tid för planering, kompetensutveckling och dokumentation för barnskötare! Det är också viktigt att det finns tillräckligt med tekniska hjälpmedel.

- Barngruppernas storlek och sammansättning får inte vara för stor för att alla barn ska få en bra omvårdnad och ett bra lärande enligt förskoleprogrammets mål. Leken och omvårdnaden har stor betydelse för barnens utveckling.

- Det är viktigt att barnen får en näringsriktig och vällagad mat för deras utveckling! Därför är det viktigt att förskolorna tillagar maten på plats och att det finns välutbildade kockar och ekonomibiträden, välutrustade kök med bra arbetsmiljö.

Pysslingen Förskolor och Skolor AB

Pysslingen Förskolor och Skolor AB remissvar i har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis vill Pysslingen Förskolor och Skolor AB framhålla följande:

Pysslingen Förskolor och Skolor AB, anser Stockholm stads förskoleplan vara ett strategiskt verktyg för att, framåt, kunna utveckla och stödja kvalitetsutvecklingen i Stockholms förskolor. De utvecklingsområden som behandlas i planen, anser vi i stora stycken vara generella inom förskola. Planen visar en ambition att påverka utvecklingen inom förskola och en vilja att öka kvaliteten i omsorgs- och utbildningsinsatser till de yngre åldrarna.

Planen korrelerar också innehållsmässigt med nationella styrdokument, vilket både kan sägas vara en styrka och ett dilemma. Att Stockholms stad följer och förtydligar läroplanens intentioner är en styrka, men vilka mål och vilka kvaliteter som ska utvecklas i förskolan finns sedan tidigare formulerat i Lpfö. Det framstår därför något otydligt på vilket sätt förskoleplanen i det avseendet skiljer sig från redan gällande styrdokument. I en kunskaps- och teknikintensiv stad med hög förändringstakt i ett framtida Stockholm, kan man tänka sig att den önskade kvalitetsutvecklingen inom förskola, kunde målas med starkare penseldrag.

3 Lärande och utveckling i fokus.

Vi ser positivt på och vill understryka vikten av att alla barn har rätt att mötas av höga förväntningar, där pedagoger utmanar till utveckling och lärande. Det ställer krav

på strategisk kompetensutveckling av förskolans pedagoger. Tydligare riktning om att sådan verksamhetsnära kompetensutveckling behöver skapas, samt hur den bör kopplas till aktuell forskning skulle kunna formuleras tydligare i planen framåt.

Pedagogisk miljö och material

Vi ställer oss tveksamma till om det är tillräckligt att definiera vikten av den pedagogiska miljöns utformning för lärandet i förskolan. Vi ser ett värde i att förstärka pedagogens didaktiska förhållningsätt och ämnesdidaktiska kunnande kopplat till material och miljöaspekten, vilket inte framgår så tydligt i planen som vi ser att det borde göra. Riktning och strategi kopplat till didaktiskt förhållningsätt och ämnesdidaktisk kompetens skulle kunna utgöra en viktig del i Stockholms stads förskoleplan.

Skapande verksamhet och olika uttrycksformer

Vi tycker att riktningen att IKT ska integreras i förskolans verksamhet är mycket bra. Vi ser det som en nödvändighet och instämmer därför i ambitionen att göra det till en naturlig del av små barns kommunicerande på 2000-talet.

4 Samverkan

Vi håller helt med i förskoleplanens skrivning om vikten av föräldrars möjlighet till inflytande och delaktighet och att det anstår förskolan att skapa flera och nya möjligheter till kommunikation med hemmen.

SACO Södermalm

SACO Södermalms remissvar i har i huvudsak följande lydelse.

Kognitiv betoning - sociala/emotionella aspekter undervärderas

Förslaget till ny förskoleplan genomsyras, liksom läroplanen, av en stark betoning av barns lärande. Perspektivet på lärandet är dock begränsat, då planen främst betonar språk och kognitiva färdigheter. I högre grad än i tidigare förskoleplaner lyfter man t ex nu fram matematik, naturvetenskap och ITK. Det lärande som ska ske på det emotionella och sociala området - och som är nödvändigt för en allsidig personlighetsutveckling - omnämns i betydligt mindre utsträckning. Hit hör t ex att lära sig reglera egna känslor och impulser, lära sig styra sitt beteende, kunna samspela med andra och få en positiv självkänsla och stabil identitetsuppfattning. Dessa utvecklingsuppgifter är alla mycket centrala under förskoleåren.

Den moderna barnpsykologin och neuropsykologin (t ex Peter Fonagy) har lyft fram betydelsen av barns tidiga sociala och emotionella erfarenheter och hur dessa bidrar till att påverka hjärnans utveckling. Det är genom det nära samspelet med föräldrar och andra vårdare, som barnet gradvis utvecklar sin förmåga till mentalisering. När denna förmåga är etablerad, kring 4 års ålder, börjar barnet kunna förstå egna och andras känslor och tankar och kunna laborera med tankar. Denna

förmåga växer fram genom att vuxna speglar barnets känslor och hjälper till att reglera dessa. Förskolearbetet är därför i högsta grad ett relationsarbete, som kräver närhet och lyhördhet.

Förutsättningar för lärande

I hela förslaget talas om ”barn”, som om alla barn i olika åldrar hade samma förmågor och behov, vilket tyder på en avsaknad av utvecklingsperspektiv. För alla som arbetar med barn är det dock uppenbart, att förskoleverksamhet för yngre och äldre barn skiljer sig åt. Ju yngre barn, desto större del av tiden måste ägnas åt omsorgsaktiviteter och åt att vuxna benämner världen och bekräftar barnets upplevelser. Barnen är intresserade av varandra, de leker och utforskar omgivningen – men kan bara göra detta, då de känner trygghet med att de vuxna ser dem och de vet att de lätt kan återknyta kontakten.

I rådande förskoleplanen står under rubriken Värderingar och trygghet ...”Öppenhet och, respekt och omsorg om det enskilda barnet ska präglade förskolan...”Förskolans miljö ska vara sådan att ett klimat av trygghet och tillit mellan personal och barn och mellan barnen skapas. För att alla barn ska våga utforska och erövra ny kunskap är det viktigt med en lugn och trygg miljö”. Detta är i förslaget ersatt med ”Förskolan ska genomsyras av öppenhet, ett demokratiskt och interkulturellt förhållningssätt, såväl i arbetsformer, som i omsorg, fostran och lärande. Barn ska mötas med respekt, känna sig trygga och kunna ha inflytande över sin vardag”. I den senare formuleringen ser man inte omsorgen som en aktivitet i sin egen rätt. Man framhåller inte heller relationernas betydelse. Vi hävdar, att det först när en tillit till de vuxna och en trygghet i miljön är etablerad, finns förutsättningar för ett mer kognitivt/begreppsligt lärande. Detta kräver kontinuitet i personalgruppen, god inskolning och en gruppstorlek, som gör kamratgruppen överblickbar, allt centrala faktorer för att förskolan ska vara en lärande miljö.

Lekens roll

Leken betonas mer än i den rådande förskoleplanen, vilket är positivt. Leken är barnens egna uttrycksmedel och den är oftast lustfylld. Genom lek kan barnen utforska känslor, träna samvaro, lära nytt och utmana sig själva. Att även leken behöver vuxenstöd i förskolan – ibland i form av vuxen närvaro - ibland i form av ostördhet – kan behöva betonas.

Pedagogernas centrala roll

framhålls och i detta vill vi instämma. Det är pedagogernas förmåga att skapa trygghet, struktur och ett positivt klimat, som gör att förskolegruppen blir en god miljö för barnens växande. I förslaget omnämns främst vikten av att pedagogerna har formell utbildning och forskningsanknytning. Dock är personlig lämplighet, engagemang och förmåga att skapa möten också av grundläggande betydelse.

Tid för reflektion

Att pedagogerna ska vidareutveckla och kvalitetssäkra sitt arbete betonas i planen. De ramar som planen anger för sådant arbete - gemensam planering några timmar en dag i månaden och upp till fyra planeringsdagar per år - är inte tillfyllest. Alla

pedagoger i förskolan behöver, precis som lärare i grundskolan, tät, regelbunden och gemensam tid för reflektion kring sitt arbete med barnen.

RESERVATIONER M.M.

Kulturnämnden

Reservation anfördes av Mats Berglund (MP) enligt följande.

Att kulturnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen,

att därutöver anför följande:

FN:s barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Barnkonventionen omnämns, i en bisats, först på sidan 9 i förslaget, men borde fastslås redan i första stycket. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet och artikel 31 om barnets rätt att fullt ut delta i det kulturella och konstnärliga livet. Alla barns rätt till kultur och rätt till utbildning genom förskola, även för papperslösa och gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Förskolan har en unik möjlighet att motverka befastandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet. Alla förskolor ska sträva efter att ha personal med genuspedagogisk utbildning.

Reservation anfördes av Mårten Andersson (V) enligt följande.

1. Kulturnämnden beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Dessutom vill vi framföra följande

Förskoleprogrammet har en hel del pedagogiska förtjänster när det gäller förskolans eget arbete, men rådande strukturella förutsättningar begränsar kraftigt möjligheterna att genomföra programmet. Den tilltagande segregationen i boendet motverkar den mångfald som programmet talar om. En likvärdig förskola lägger grunden för en likvärdig skola. Idag står vi allt längre ifrån den visionen eftersom kunskapssegregationen tilltar i vår stad.

Med detta sagt vill vi tillstyrka kulturförvaltningens samtliga synpunkter om ett stärkt kulturperspektiv i programmet, eftersom det kan bidra till att motverka

segregationen och ge fler barn möjligheter till kulturellt skapande och kulturella upplevelser. Vi vill också föra fram att programmet inte räcker till för att stärka den röda tråden mellan förskolan och skolan, som ett led i det livslånga lärandet. Den klassmässiga och geografiska sortering av barn som börjar i förskolan och fortsätter i skolan gör att banden mellan förskolan och skolan försvagas.

Hemspråkets betydelse behöver stärkas i förskolan, för att ge barn tillgång till flera språk och öka deras kulturella kompetens. Det bör framhållas i förskoleprogrammet.

Utbildningsnämnden

Reservation anfördes av Jan Valeskog m.fl. (S) enligt följande.

att i huvudsak godkänna utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande.
att därutöver anför följande.

En förskola för alla barn med omsorg och lärande på lekens grund är starten på det livslånga lärandet. Vi vill utveckla förskolan så att barn och föräldrar kan få en pedagogisk och trygg verksamhet. Därför vill vi satsa på personalens pedagogiska kompetens och investera i kompetensutveckling av förskolans personal. Vi utökar därför ramen för fortbildning och riktade kvalitetssatsningar med drygt 60 miljoner kronor. Vi vill också öka satsningen på utbildning av barnskötare och förskollärare. Det är ett tecken på stadens, och statens, oförmåga när andelen förskollärare sjunker så snabbt som under de senaste åren. Det möjliggör att stadens mål för barngruppernas storlek kan upprätthållas istället för att som idag alltför ofta medvetet förbigås.

Förskolan ska vara en plats där barn från olika miljöer möts och segregation motverkas. Inga barn ska utestängas därför att det är för dyrt eller för att de har föräldrar som är arbetslösa eller föräldralediga med yngre syskon. Vi socialdemokrater har därför tidigare infört maxtaxan och sett till att alla barn getts rätt att gå i förskolan. Vi vill att barn till arbetslösa och föräldralediga ska ha rätt till förskola på heltid och vi vill sänka åldern för allmän förskola från dagens 3 år till 2 år. Det innebär att det blir billigare och öppnar upp för de barn som inte har möjlighet att gå i förskolan.

Vi vill göra det lättare för föräldrar att kombinera arbete och familj genom att öka tillgången till barnomsorg på kvällar, nätter och helger. Människor som arbetar skift, helger och nätter har i dag inte möjlighet att i alla kommuner under trygga former få sitt behov av barnomsorg tillgodosett. Vi vill lagstifta om att alla kommuner ska erbjuda barnomsorg på kvällar, nätter och helger. Staden behöver bli bättre på att garantera förskolornas öppethållande. Det är inte minst ett sätt att hävda arbetslinjen. En illustration på det är den bristande tillgången på barnomsorg på obekvämt arbetstid. Det är välkommet att majoriteten nu erkänner behovet av omsorg på natten. Det är samtidigt en illustration på antingen bristande engagemang eller förmåga att majoriteten inte förmår göra något av det förrän de eventuellt får statliga stimulanspengar för ändamålet.

Mot våra förslag till förbättra förskolan står den borgerliga regeringens kommunala vårdnadsbidrag som innebär att resurser tas ur förskolan. Vi föreslår en annan politik och vill öka förskolans budget med 70 miljoner kronor. Dessa resurstillskott ska dels användas för att stärka det socioekonomiska tillägget. Det ger fler förskolor möjlighet att jobba med språkutvecklande insatser. Dels ska de användas till att generellt förstärka kvaliteten i förskolan. Förskolan ska ge alla barn en möjlighet att börja skolan med bra förutsättningar.

Reservation anfördes av Per Olsson m.fl. (MP) enligt följande.

att nämnden beslutar att lämna nedanstående synpunkter som svar på remissen.

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Det är bra att barn i behov av särskilt stöd synliggörs i programmet, och ansvaret är tydliggjort. Men det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Stycket om genusperspektiv är en stor framgång och vi ser mycket positivt på de skrivningarna i förskoleprogrammet. Dock fasthåller vi att möjliggörandet av dessa målsättningar som föreskrivs kräver att förskolorna har personal med genuspedagogisk utbildning.

Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Fler av stadens förskolor bör ha ett tillagningskök. Förskolor utan tillagningskök bör ges möjlighet att få mat levererad från andra förskolor med tillagningskök.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen "lekvärdesfaktor". Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försätligt att betrakta barngruppernas storlek och

sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Staden ska erbjuda helg- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med utbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Reservation anfördes av Marina Gunnmo Grönros (V) enligt följande.

att nämnden beslutar delvis enligt förvaltningens förslag.
att därutöver vill vi framföra följande.

Förskoleprogrammet har en hel del pedagogiska förtjänster när det gäller förskolans eget arbete, men rådande strukturella förutsättningar begränsar kraftigt möjligheterna att genomföra programmet. Den tilltagande segregationen i boendet motverkar den mångfald som programmet talar om. En likvärdig förskola lägger grunden för en likvärdig skola. Idag står vi allt längre ifrån den visionen eftersom kunskapssegregationen tilltar i vår stad.

Med detta sagt vill vi betona att det behövs tillägg och förstärkningar i programmet:

- Ett stärkt kulturperspektiv i förskolan. Kulturen kan bidra till att motverka segregation och ge fler barn möjligheter till kulturellt skapande och kulturella upplevelser.
- Den röda tråden mellan förskolan och skolan som ett led i det livslånga lärandet. Den klassmässiga och geografiska sortering av barn som idag börjar i förskolan och fortsätter i skolan gör att banden mellan förskolan och skolan försvagas.
- Hemspråkets betydelse behöver betonas, för att ge barn tillgång till flera språk och öka deras kulturella kompetens.
- Rätten till förskola för papperslösa och gömda barn slås fast.
- Rätten till pedagogisk barnomsorg på obekvämt arbetstid skrivs in.
- Förskolegårdarnas pedagogiska betydelse behöver slås fast. Det finns idag förskolor som saknar gårdar eller har mycket små gårdar i förhållande till barnantalet. Dessa förskolor behöver högre bemanning för att barnen ska få daglig utevistelse i naturen.
- Strävan ska vara att alla förskolor har tillagningskök.
- Riktmärken för barngruppernas storlek och personaltäthet bör anges i programmet.

Bromma stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Cecilia Obermüller m.fl. (MP) enligt följande.

Det är utmärkt att Bromma stadsdelsförvaltning betonat demokratiaspekter i programmet och att begreppet barns inflytande bör lyftas fram redan i inledningstexten.

Inledning:

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande:

Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd:

Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material:

Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen ”lekvärdesfaktor”. Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling:

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Kost, rörelse och hälsa:

Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Alla förskolor ska kunna erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. 50 procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna.

Gruppen som pedagogiskt redskap:

Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försåtligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Genusperspektiv:

Alla förskolor ska ha personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befästandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet.

En förskola för storstaden:

Staden ska erbjuda helg- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Systematiskt kvalitetsarbete:

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Reservation anfördes av Lillemor Samuelsson (V) enligt följande.

Nämnden instämmer i förvaltningens förslag och tillägger dessutom:

Förskoleplanen beskriver på ett bra sätt förskolans viktiga pedagogiska uppdrag. Däremot saknar vi skrivningar när det gäller vilka förutsättningar som krävs för att personalen ska kunna arbeta mot läroplanens mål. I programmet står inget om hur personaltäthet, personalens kompetens, barngruppens sammansättning och storlek eller lokalernas utformning påverkar lärandemiljön.

Ett förskoleprogram måste ha som utgångspunkt att motverka effekterna av att Stockholm är en djupt segregerad stad med stora och växande klassklyftor, vilket i stor utsträckning drabbar barnen. Förskolan är en central del av välfärdssamhället och alla möjligheter att motverka effekter av segregering måste tas till vara. Förskolor i socioekonomiskt svaga områden måste ha betydligt större resurser till socialt stöd och andra insatser än förskolor i områden med hög medelinkomst.

I programmet hänvisas bland annat till nya riktlinjer för övergång mellan förskola och skola. Av referensförteckningen framgår att dessa ännu inte är antagna, varför vi

ställer oss frågande till att de tas med i programmet. När det gäller riktlinjerna vill vi dock i ett tidigt skede påpeka vikten av att de inte utformas på ett sätt som leder till onödigt omfattande dokumentation, varken för förskole-personalen att upprätta eller för skolpersonalen att ta del av. Utgångspunkten i arbetet ska vara att överlämningen ska omfatta det som krävs för att skolan ska kunna skapa goda förutsättningar för varje barns fortsatta lärande.

Särskilt uttalande gjordes av Anders Löwdin m.fl. (S) enligt följande.

Ett förskoleprogram måste ha som utgångspunkt att motverka effekterna av att Stockholm är en djupt segregerad stad med stora och växande klassklyftor, vilket i stor utsträckning drabbar barnen. Förskolan är en central del av välfärdssamhället och alla möjligheter att motverka effekter av segregering måste tas till vara. Förskolor i socioekonomiskt svaga områden måste ha betydligt större resurser till socialt stöd och andra insatser än förskolor i områden med hög medelinkomst.

Förslaget till reviderat förskoleprogram pekar på målsättningarna för förskoleverksamheten i Stockholms stad. Förslaget ligger i mångt och mycket nära den nationella läroplanens formuleringar och prioriteringar för förskolan. Vissa saker ges dock större plats i Stockholms förskoleprogram än i de nationella styrdokumenterna för förskolan. Vi socialdemokrater önskar dock andra prioriteringar.

Vi kräver en ökad utbyggnad av barnomsorg på obekväma tider och av s.k. nattis. I dagsläget är det endast en enda förskola i Stockholms stad som har öppet dygnet runt. Över 120 000 barn var inskrivna i Stockholms läns förskolor förra året. Inte ens 300 av dem var inskrivna på obekväma tider, dvs. knappt 0,2 procent. Detta trots att behovet är stort. Förskoleprogrammet borde understryka vikten av att denna service erbjuds medborgarna.

Ytterligare områden där Socialdemokraterna önskar andra prioriteringar i Stockholms förskoleprogram är i frågan om miljö och ekologi som vi tycker ges för lite utrymme. Trygghet tonas olyckligtvis ned i programmet jämfört med i läroplanen där det är fint kontrasterat mot att förskolan ska erbjuda utmaningar. De ambitiösa skrivningarna om samhällsförståelse och solidaritet som finns i läroplanen för förskolan konkretiseras inte heller i Stockholms förskoleprogram, vilket vi skulle önskat.

På en mer generell nivå tycker vi också att det finns vissa tveksamheter kring förskoleprogrammets roll i styrningen av förskolan. I huvudsak täcks alla de områden som diskuteras i programmet redan in av läroplanen. På kommunal nivå behöver vi framförallt riktlinjer för hur staden rent konkret ska förverkliga målen i mer övergripande styrdokument för hur vi ska säkerställa tillgång till ändamålsenliga lokaler och hålla ned antalet barn i

grupperna, hur vi ska arbeta med kompetensförsörjning, rekrytering av personal, ledningskompetens, uppföljning och utvärdering, samarbete med universitet och högskolor (både kring VFU och kring forskning), etc. etc.

Det vill säga hur staden ska säkerställa goda förutsättningar för våra förskoleenheter att leva upp till läroplan och skollag. Eftersom detta inte behandlas i förskoleprogrammet kan man ställa sig frågande till huruvida dokumentet i sin nuvarande form kan komma att bli ett effektivt verktyg för att uppnå ändamålsenlig styrning av Stockholms förskolor.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Rosa Lundmark (V) och Magnus Dannqvist m.fl. (S) enligt följande.

1. Nämnden beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Dessutom vill vi framföra följande

Förskoleprogrammet har en hel del pedagogiska förtjänster när det gäller förskolans eget arbete, men rådande strukturella förutsättningar begränsar kraftigt möjligheterna att genomföra programmet. Den tilltagande segregationen i boendet motverkar den mångfald som programmet talar om. En likvärdig förskola lägger grunden för en likvärdig skola. Idag står vi allt längre ifrån den visionen eftersom kunskapssegregationen tilltar i vår stad.

Med detta sagt vill vi betona att det behövs tillägg och förstärkningar i programmet:

- Ett stärkt kulturperspektiv i förskolan. Kulturen kan bidra till att motverka segregation och ge fler barn möjligheter till kulturellt skapande och kulturella upplevelser.
- Den röda tråden mellan förskolan och skolan som ett led i det livslånga lärandet. Den klassmässiga och geografiska sortering av barn som idag börjar i förskolan och fortsätter i skolan gör att banden mellan förskolan och skolan försvagas.
- Hemspråkets betydelse behöver betonas, för att ge barn tillgång till flera språk och öka deras kulturella kompetens.
- Rätten till förskola för papperslösa och gömda barn slås fast.
- Rätten till pedagogisk barnomsorg på obekväm arbetstid skrivs in.
- Förskolegårdarnas pedagogiska betydelse behöver slås fast. Det finns idag förskolor som saknar gårdar eller har mycket små gårdar i förhållande till barnantalet. Dessa förskolor behöver högre bemanning för att barnen ska få daglig utevistelse i naturen.
- Strävan ska vara att alla förskolor har tillagningskök.
- Riktmärken för barngruppernas storlek och personaltäthet bör anges i programmet.

Reservation anfördes av Åsa Öckerman m.fl.(MP) enligt följande.

Nämnden beslutar att lämna nedanstående synpunkter som svar på remissen.

Inledning:

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande:

Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd:

Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material:

Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen ”lekvärdesfaktor”. Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling:

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Kost, rörelse och hälsa:

Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Alla förskolor ska kunna erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. 50 procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna.

Gruppen som pedagogiskt redskap:

Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försåtligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och

mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Genusperspektiv:

Alla förskolor ska ha personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befestandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet.

En förskola för storstaden:

Staden ska erbjuda hel- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Systematiskt kvalitetsarbete:

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Farsta stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Mariana Moreira Duarte m.fl. (MP) och Lars Bäck (V) enligt följande.

Nämnden beslutar att lämna nedanstående synpunkter som svar på remissen.

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande:

Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd:

Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material:

Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala

förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen ”lekvärdesfaktor”. Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling:

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får fortsatt modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål. Modersmålsstödet kan yttra sig på olika sätt och ett fortsatt pedagogiskt tänk i dessa frågor är viktigt.

Kost, rörelse och hälsa:

Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Alla förskolor ska kunna erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. 50 procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna. Fler av stadens förskolor bör ha ett tillagningskök. Förskolor utan tillagningskök bör ges möjlighet att få mat levererad från andra förskolor med tillagningskök.

Genusperspektiv:

Stycket om genusperspektiv är en stor framgång och vi ser mycket positivt på de skrivningarna i förskoleprogrammet. Dock fasthåller vi att möjliggörandet av dessa målsättningar som föreskrivs kräver att förskolorna har personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befastandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet.

En förskola för storstaden:

Staden ska erbjuda hel- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Systematiskt kvalitetsarbete:

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS).

För att utemiljön i förskolan ska kunna leva upp till målen om aktiv utevistelse, lärande och motverkande av traditionella könsroller behöver förskolor byggas så att en bra utemiljö finns i anslutning till förskolan. Som förskolor byggs idag behöver ofta personalen gå iväg med barnen varje gång de ska ut så att de ska kunna leka och lära utomhus. Det är en ansträngning för personalen. De tomter som omger förskolorna är ofta platta och inte så stimulerande.

Förskolorna byggs på för små tomter med motiveringen att det inte finns bättre platser. Vi tror att det inte är sant. De små tomterna är ett resultat av prioriteringar i stadsplaneringen. Om bra tomter till förskolor prioriterades högt i planeringen av ny bebyggelse så skulle det gå.

Gunnar Sandell m.fl. (S) anmälde att partiet inte deltar i beslutet.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Jessica Jormtun (MP) enligt följande.

Inledning

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande

Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd

Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material

Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen "lekvärdesfaktor". Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Kost, rörelse och hälsa

Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Alla förskolor ska kunna erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. Minst 50 procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna.

Gruppen som pedagogiskt redskap

Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försåtligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Genusperspektiv

Alla förskolor ska ha personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befestandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet.

En förskola för storstaden

Staden ska erbjuda hel- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Systematiskt kvalitetsarbete

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Reservation anfördes av Carita Stenbacka Tenezakis (V) enligt följande.

1. Att delvis godkänna förvaltningens redovisning som svar på remissen
2. samt därutöver anförda följande:

Förskoleprogrammet har en hel del pedagogiska förtjänster när det gäller förskolans eget arbete, men rådande strukturella förutsättningar begränsar kraftigt möjligheterna att genomföra programmet. Den tilltagande segregationen i boendet motverkar den mångfald som programmet talar om. En likvärdig förskola lägger grunden för en likvärdig skola. Idag står vi allt längre ifrån den visionen eftersom kunskapssegregationen tilltar i vår stad.

Med detta sagt vill vi betona att det behövs ett stärkt kulturperspektiv i programmet. Kulturen kan bidra till att motverka segregationen och ge fler barn möjligheter till kulturellt skapande och kulturella upplevelser. Vi vill också föra fram att programmet inte räcker till för att stärka den röda tråden mellan förskolan och skolan, som ett led i det livslånga lärandet. Den klassmässiga och geografiska

sortering av barn som börjar i förskolan och fortsätter i skolan gör att banden mellan förskolan och skolan försvagas.

Hemspråkets betydelse behöver stärkas i förskolan, för att ge barn tillgång till flera språk och öka deras kulturella kompetens. Det bör framhållas i förskoleprogrammet. Rätten till förskola för papperslösa och gömda barn bör också skrivas in.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Leif Larsson (V) och Seyfi Dogan m.fl. (S) enligt följande.

Förskoleprogrammet har en hel del pedagogiska förtjänster när det gäller förskolans eget arbete, men rådande strukturella förutsättningar begränsar kraftigt möjligheterna att genomföra programmet. Den tilltagande segregationen i boendet motverkar den mångfald som programmet talar om. En likvärdig förskola lägger grunden för en likvärdig skola. Idag står vi allt längre ifrån den visionen eftersom kunskapssegregationen tilltar i vår stad. Vi vill betona att det behövs ett stärkt kulturperspektiv i programmet. Kulturen kan bidra till att motverka segregation och ge fler barn möjligheter till kulturellt skapande och kulturella upplevelser. Vi vill också föra fram att programmet inte räcker till för att stärka den röda tråden mellan förskolan och skolan, som ett led i det livslånga lärandet. Den klassmässiga och geografiska sortering av barn som börjar i förskolan och fortsätter i skolan gör att banden mellan förskolan och skolan försvagas.

Hemspråkets betydelse behöver stärkas i förskolan, för att ge barn tillgång till flera språk och öka deras kulturella kompetens. Det bör framhållas i förskoleprogrammet. Rätten till förskola för papperslösa och gömda barn bör också skrivas in.

Vi anser att kvalitetsfaktorer som största gruppstorlek för olika åldrar samt personal-täthet bör skrivas in i förskoleprogrammet. Att dessutom all skrivning om krav på tillräcklig yta och god pedagogisk planering av utemiljön saknas är illavarslande. Konsekvensen av att den fysiska planeringen för barnen i vår stad inte ges uppmärksamhet eller omsorg kan vi se exempel på i vår stadsdel. Förskolor helt utan uteplats eller nära nog utan sådan har kunnat etableras och ges tillstånd att bedriva verksamhet. Givetvis skall en förskoleplan garantera att riktlinjer inom ett sådant viktigt kvalitets-område säkerställs.

Särskilt uttalande gjordes av Lars Jakobsson m.fl. (MP) och Seyfi Dogan m.fl. (S) enligt följande.

Vi skulle vilja att följande punkter läggs till i förskoleprogrammet:

Bra utomhusmiljö: Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen "lekvärdesfaktor" som ska värdera miljön och bidra till att skapa en utemiljö som

stimulerar till lek och rörelse. (Det är tydligt att denna punkt är speciellt viktig eftersom det ligger uppe ett ärende där man vill bygga förskola helt utan rimlig eller anpassad utomhusyta.)

Giftfria förskolor: Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Rimliga storlekar på barngruppen: Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försätligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

En förskola för storstaden: Staden ska erbjuda hel- och nattöppen barnomsorg. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Anders Ödmark m. fl. (MP) och Reijo Kittilä (V) enligt följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen och anför dessutom följande:

Inledning

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande

Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd

Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn, som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material

Skadliga kemikalier, som finns i förskolan, ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast år 2021. Målet ligger i

linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram en metod för att värdera utemiljöerna och bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Kost, rörelse och hälsa

Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Alla förskolor ska kunna erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. 50 procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna.

Gruppen som pedagogiskt redskap

Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försåtligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det försvårar full insyn och ökar risken att barngrupperna allt för ofta är för stora. Många föräldrar anser sig inte få tillräcklig uppfattning om gruppstorlekarna och ser svårigheter när det gäller att jämföra olika förskolor.

Genusperspektiv

Förskolan har en unik möjlighet att motverka befestandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet. Alla förskolor ska sträva efter att ha personal med genuspedagogisk utbildning.

En förskola för storstaden

Staden ska erbjuda hel- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Systematiskt kvalitetsarbete

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Särskilt uttalande gjordes av Catarina Agrell m.fl. (S) enligt följande.

Socialdemokraterna anser förslaget till förskoleprogram är ambitiöst och träffar helt rätt vad gäller att lägga utveckling, lärande, värderingar och trygghet i fokus. Innehållet i

programmet motsvarar de krav som ställs i läroplanen för förskolan och det som beskrivs är till stor del sådant som förskolorna redan har en ambition att arbeta med.

För att ett bra program ska få reella resultat krävs att förskolorna får bättre förutsättningar att jobba under. Socialdemokraterna anser att mindre barngrupper och mer personal, framför allt förskollärare skulle göra att förskoleverksamheten hade en verklig chans att leva upp till förväntningarna som ställs i programmet.

Vidare anser socialdemokraterna att privata och kommunala förskolor ska ha samma förutsättningar och samma tillsyn och att hela ansvaret ska ligga på stadsdelsnämnderna.

Mer resurser och bättre förutsättningar är ett måste för att programmet ska få den viktiga och statushöjande betydelse som krävs, både för personalens och barnens trygghet, utveckling och lärande.

Särskilt uttalande gjordes av Reijo Kittilä (V) enligt följande.

Det är en mycket välformulerad plan. Full av vackra skrivningar som staplar honnörsorden på varandra. Naturligtvis har vi ingenting att invända mot något av detta!

Men - och det är ett nog så betydelsefullt men...

För att glappet mellan ideal och realitet inte ska bli stort som Grand Canyon och bidra mer till frustration än inspiration hos de alldeles för fåtaliga högskoleutbildade pedagoger vi lyckats attrahera till vår stadsdel så krävs Resurser.

När så tertialboks slutet prognostiserar ett underskott om 3.5 Mkr i förskolans driftbudget då ser det inte så lysande ut.

Alltså - den välfungerande förskola som våra barn har rätt att få kräver att resurser tillförs i tillräcklig mängd så att vi kan anställa fler högskoleutbildade pedagoger och hålla en rimlig storlek på barngrupperna.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Anita Lindskog m.fl. (S) enligt följande.

Vi instämmer i förvaltningens yttrande, men vill tillägga vissa delar som utvecklas nedan avseende kartläggning för arbetet med flerspråkighet, kulturell förståelse och integration samt personaltäthet och utbildning.

Lärande och utveckling – Flerspråkighet i förskolan

Forskning har visat att flerspråkighet är en tillgång som bör stimuleras. Detta återspeglas i lagstiftning, skolverkets föreskrifter och metodmaterial som är framtaget av Myndigheten för Skolutveckling. I praktiken tycks dock Stadens förskoleprogram här ha samma ambitioner som tidigare – tvåspråkigheten tillgodoses genom att förskolelärarna ”uppmuntrar” familjerna att bejaka flerspråkighet, samt kartläggning (i praktiken ett formulär som fylls i årligen).

På många håll, om barnen inte har tur och har en pedagog som talar deras språk och har tur genom att den specifika förskolenheten tar reda på vilka behov som finns, kommer "främjandet" av flerspråkighet att stanna vid att årligen fylla i denna blankett. Detta är inte tillfredställande och uppfyller inte lagstiftarens ambitioner. Det är i sig utmärkt att uppmuntra föräldrar till att använda flera språk hemma, men anledningen till att stärka flerspråkighet även i förskola och skola är att detta inte uteslutande är familjens ansvar.

I skriften Flerspråkighet i Förskolan utgivet av Myndigheten för Skolutveckling konstateras att ett förverkligande av förskolans målsättning avseende flerspråkighet förutsätter att organisation och ledning fungerar och att samhället på flera olika nivåer samverkar. Detta sker inte tillfredställande i Stockholm.

Ett praktiskt problem är att många förskolor har ett eller ett fåtal barn (kanske i olika åldrar) som delar samma främmande modersmål. Detta är ofta även det skäl som förskolorna har för att inte kunna erbjuda någon form av flerspråkig verksamhet alls.

Förskolorna har ingen kännedom om ifall det finns ytterligare barn med samma modersmål i andra, kanske närliggande förskolor, vilket ofta torde vara fallet. Eftersom Stockholm är både tätbefolkat och har en stor mängd förskolor har man jämfört med t ex landsbygd unika möjligheter att trots detta kunna erbjuda verksamhet ifall viljan och kunskapen fanns. Det borde här kunna ske såväl en kartläggning på stadsdelsnivå som förskolorna får tillgång till för att möjliggöra meningsfulla aktiviteter för fler flerspråkiga barn.

Värderingar och Trygghet

Förskoleplanen ger som sig bör uttryck för grundläggande (och lagstadgade) likabehandlings och icke-diskrimineringsprinciper. I allmänna ordalag talas också om att verka för kulturell kompetens. I Stockholm idag finns en rik flora av olika kulturer, och ekonomiskt finns alla sorters samhällsklasser representerade. Trots detta lever många Stockholmare allt mer segregerat, vilket också drabbar barn i förskoleåldern. Förutom självklarheten att inga barn får diskrimineras anser vi att förskolan mer aktivt bör arbeta för att öka möten mellan barn som växer upp i olika ekonomiska och kulturella miljöer. Ett sätt att påverka detta är aktiviteter som görs i samarbete mellan olika förskolor och olika förskolor i olika stadsdelar.

Ansvar för verksamheten och pedagogerna som förskolans viktigaste resurs

Socialdemokraterna vill se mindre antal barn per pedagog samt fler högskoleutbildade pedagoger.

Staden har det övergripande ansvaret för de kommunala förskolorna – och socialdemokraterna instämmer i att pedagogerna är förskolans viktigaste resurs. Socialdemokraterna anser att staden tydligare skall ha ett uttalat mål att öka antalet högskoleutbildade pedagoger per barn, med bibehållna eller minskade antalet personal per barn.

Staden har inte ansvar för de fristående förskolornas organisation. Det framgår dock tydligt av nyckeltal för pedagogisk verksamhet att andelen högskoleutbildade utbildade pedagoger kraftigt understiger de kommunala förskolorna.

Socialdemokraterna anser att staden, t.ex. genom informationssatsningar till föräldrar och andra berörda, skall verka för att andelen högskoleutbildade pedagoger ökar i de fristående skolorna.

Sammanfattningsvis: Socialdemokraterna vill se mindre antal barn per pedagog samt fler högskoleutbildade pedagoger.

Reservation anfördes av Shadi Larsson m.fl. (MP) enligt följande.

Att nämnden beslutar att lämna nedanstående synpunkter som svar på remissen.

Inledning:

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande:

Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd:

Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material:

Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen ”lekvärdesfaktor”. Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling:

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Kost, rörelse och hälsa:

Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Alla förskolor ska kunna erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. 50 procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna.

Gruppen som pedagogiskt redskap:

Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försåtligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Genusperspektiv:

Alla förskolor ska ha personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befästandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet.

En förskola för storstaden:

Staden ska erbjuda hel- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Systematiskt kvalitetsarbete:

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem.

Särskilt uttalande gjordes av Åsa Tillberg (V) enligt följande.

Förskoleprogrammet har en hel del pedagogiska förtjänster när det gäller förskolans eget arbete, men rådande strukturella förutsättningar begränsar kraftigt möjligheterna att genomföra programmet. Den tilltagande segregationen i boendet motverkar den mångfald som programmet talar om. En likvärdig förskola lägger grunden för en likvärdig skola. Idag står vi allt längre ifrån den visionen eftersom kunskapssegregationen tilltar i vår stad.

Det gör att man med fog kan ställa sig frågan hur programmet faktiskt kommer att kunna genomföras. Vi vill betona att det behövs ett stärkt kulturperspektiv i programmet. Kulturen kan bidra till att motverka segregation och ge fler barn möjligheter till kulturellt skapande och kulturella upplevelser.

Vi vill också föra fram att programmet inte räcker till för att stärka den röda tråden mellan förskolan och skolan, som ett led i det livslånga lärandet. Den klassmässiga och geografiska sortering av barn som börjar i förskolan och fortsätter i skolan gör att banden mellan förskolan och skolan försvagas. Hemspråkets betydelse behöver stärkas i förskolan, för att ge barn tillgång till flera språk och öka deras kulturella kompetens.

Det bör framhållas i förskoleprogrammet. Vi anser att kvalitetsfaktorer som största gruppstorlek för olika åldrar samt personaltäthet bör skrivas in i förskoleprogrammet. Att dessutom all skrivning om krav på tillräcklig yta och god pedagogisk planering av utemiljön saknas är illavarslande.

Konsekvensen av att den fysiska planeringen för barnen i vår stad inte ges uppmärksamhet eller omsorg kan vi se exempel på i flera stadsdelar. Förskolor helt utan uteplats eller nära nog utan sådan har kunnat etableras och ges tillstånd att bedriva verksamhet. Givetvis skall en förskoleplan garantera att riktlinjer inom ett så viktigt kvalitetsområde säkerställs.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Bo Sundin m.fl. (M) och Lotta Gravenius (FP) enligt följande.

En väl fungerande skola är centralt för utvecklingen av vårt gemensamma samhälle och en mycket viktig komponent för en lyckad skolgång är en givande start på densamma. Inte minst därför välkomnar vi det nya förskoleprogrammet och dess tydliga riktlinjer om vad som ska prägla förskolans verksamhet inom Stockholms stad. Detta både vad gäller övergripande värderingar men också helhetsfokuset vad gäller lärandemöjligheter: att såväl språk, matematik, naturvetenskap och teknik som kost, rörelse och hälsa lyfts fram i programmet ser vi som mycket positivt.

Vi uppskattar särskilt att både lärande och utveckling ställs i fokus i programmet: dels ska barnen lära sig saker och utvecklas som personer under sin tid i förskolan men även förskolan som organisation och verksamhet ska utvecklas, som det heter i programmet, "både i takt med samhällets utveckling och utifrån forskning om barn och deras lärande" (sid 5). Till detta krävs naturligtvis ett bra ledarskap, uppföljningsrutiner och -system samt övriga aspekter på kvalitetsarbete vilket också tas upp på ett bra sätt i programmet.

Vi ser det som viktigt och självklart att förskolan möter alla barn som de individer de är och, i de fall det är nödvändigt, tillhandahåller extra stöd och/eller utmaningar för de barn som bedöms behöva det. Minst lika viktigt är det att förskolan har en fungerande samverkan med andra aktörer i samhället; den kanske viktigaste av dessa är naturligtvis hemmet men även grundskolan som nästa stadium i skolsystemet och, när det ibland kanske behövs, BUP eller socialtjänsten.

Avslutningsvis vill vi framföra en synpunkt på en formulering i programmet. Att ett interkulturellt förhållningssätt ska genomsyra förskolan ser vi som både självklart och positivt men vi tycker dock att definitionen av begreppet som ges i noten på sidan 8 kan utökas och förtydligas.

Istället för att förskolan med ett interkulturellt förhållningssätt bara "... ser alla språk och kulturella perspektiv som viktiga och arbetar för att skapa möten mellan

olika kulturer" kan det interkulturella förhållningssättet definieras att innefatta också att " skapa möten mellan men också förståelse och respekt för olika kulturer".

Särskilt uttalande gjordes av Mia Päärni m.fl. (S) enligt följande.

Förskoleplanen är ett dokument som när man läser det känns ambitiöst. Frågan är snarare hur det efterföljs. Hur värderar man om barn med särskilda behov får det stöd de behöver? Vad definieras som särskilda behov? När vi träffar personal från våra förskolor får vi ofta höra att de har många barn som har särskilda behov men som inte klassas på det sättet eftersom de inte har en neuropsykiatrisk diagnos. Det kan handla t ex om social problematik. Detta är en viktig fråga som man bör uppmärksamma i förskoleplanen.

Förvaltningen lyfter något som de kallar interkulturellt förhållningssätt i verksamheten. Det kan säkert vara positivt men för att ens diskutera något måste ett sådant begrepp definieras och förankras. I en studie som gjordes i Vantör där man säger sig arbeta med ett interkulturellt förhållningssätt tolkades det olika av personalen.

Även språkutvecklingen lyfts som en viktig fråga i förvaltningens svar. Vi håller med om att det är en oerhört viktig fråga. Barnen bör lära sig både modersmål och svenska eftersom det är grundläggande för det fortsatta lärandet. Vi vet att det kommer att vara en nyckel till hur barnen tar till sig undervisningen i skolan. För att det ska bli en verklighet att barn får samma möjligheter till språkutveckling skulle man egentligen behöva koppla det till resurser i förskolan. Det finns studier som visar att socialt utsatta barn får höra långt färre ord under sina första levnadsår än barn som lever i familjer med föräldrar som arbetar och har en stabil situation. Där skulle förskolan kunna

Särskilt uttalande gjordes av Birgitta Hald-Svensson m.fl. (MP) enligt följande.

Allting som står i planen är bra, självklart måste vi jobba med att skapa den bästa förskolan vi kan.

Frågan är om det finns budget. Utan en ordentlig budget blir orden ihålliga och betydelselösa. Det räcker inte med fina ord om hur det borde se ut när verkligheten är långt där ifrån.

Hur skall personalen kunna jobba med pedagogik när grupperna växer och lönerna står stilla. Vill man verkligen satsa på förskolan skall man höja personalens löner och minska grupperna.

Några punkter som bör föras in i förskoleprogrammet:

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet t ex artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla

barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Miljöpartiet vill säkra kvaliteten på förskolornas utemiljö och vill ta fram ett verktyg som ”lekvärdesfaktor” för att värdera utemiljöerna och stimulera till lek och rörelse.

Alla förskolor ska erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. 50 % av livsmedlen ska vara ekologiska.

Staden ska erbjuda hel- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är idag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar och helger

Särskilt uttalande gjordes av Leo Ahmed (V) enligt följande.

Förskoleprogrammet har en hel del pedagogiska förtjänster när det gäller förskolans eget arbete, men rådande strukturella förutsättningar begränsar kraftigt möjligheterna att genomföra programmet.

Den tilltagande segregationen i boendet motverkar den mångfald som programmet talar om. En likvärdig förskola lägger grunden för en likvärdig skola. Idag står vi allt längre ifrån den visionen eftersom kunskapssegregationen tilltar i vår stad.

Vi vill betona att det behövs ett stärkt kulturperspektiv i programmet. Kulturen kan bidra till att motverka segregation och ge fler barn möjligheter till kulturellt skapande och kulturella upplevelser. Vi vill också föra fram att programmet inte räcker till för att stärka den röda tråden mellan förskolan och skolan, som ett led i det livslånga lärandet. Den klassmässiga och geografiska sortering av barn som börjar i förskolan och fortsätter i skolan gör att banden mellan förskolan och skolan försvagas.

Hemspråkets betydelse behöver stärkas i förskolan, för att ge barn tillgång till flera språk och öka deras kulturella kompetens. Det bör framhållas i förskoleprogrammet. Rätten till förskola för papperslösa och gömda barn bör också skrivas in.

Vi anser att kvalitetsfaktorer som största gruppstorlek för olika åldrar samt personaltäthet bör skrivas in i förskoleprogrammet. Att dessutom all skrivning om krav på tillräcklig yta och god pedagogisk planering av utemiljön saknas är illavarslande. Konsekvensen av att den fysiska planeringen för barnen i vår stad inte ges uppmärksamhet eller omsorg kan vi se exempel på i vår stadsdel. Förskolor helt utan uteplats eller nära nog utan sådan har kunnat etableras och ges tillstånd att bedriva verksamhet. Givetvis skall en förskoleplan garantera att riktlinjer inom ett sådant viktigt kvalitetsområde säkerställs.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Ewa Larsson m.fl. (MP) enligt följande.

Nämnden beslutar att lämna nedanstående synpunkter som svar på remissen

För att klara alla pedagogiska uppdrag och ha tid för barnen krävs väl utbildad personal. Förskolan måste ges resurser att både kunna hålla en hög personaltäthet som att vidareutbilda personal och kunna erbjuda rimliga löner samt heltidstjänster. Det ska tydliggöras i programmet vad som menas med ”tillräcklig personaltäthet”.

Allianspartierna i Stockholms stads kommunfullmäktige har detta år höjt antalet barn per vuxen på förskola från 4,8 till 4,9 barn. Skarpnäcksalliansen har beslutat en egen högre målsättning som ligger på 5,2 barn per vuxen.

FN:s Barnkonvention ska vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barnets rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, ska skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande: Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd: Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material: Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Stockholms stads miljöprogram borde ha varit ett självklart styrdokument vid framtagandet av förskoleprogrammet men nämns tyvärr inte bland de dokument som legat till grund vid utvecklandet av programmet. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier. Ett förbisett område är kunskap när det gäller val av material i till exempel leksaker och utrustning av olika slag. Riskerna med vissa vanligt förekommande kemikalier som till exempel mjukgörare i plast och pvc och flamskyddsmedel är i dag väl dokumenterade. Regelverk, kontroll och tillsynsmyndigheter har inte hängtt med och förvånansvärt många produkter innehåller hormonstörande och cancerogena ämnen. Barn är extra känsliga då de har låg kroppsvikt, tunnare hud och organ samt fortsatt växer.

Barnen ”smakar på världen” och de kryper på golvet där ämnen ansamlats i dammet vilket gör att exponeringen av kemikalier blir extra hög. Därför är det viktigt att barnens miljö i möjligaste mån fredas från dessa kemikalier. Vi vill att staden förbättrar sin egen kunskap och ger tydliga riktlinjer till förskolorna i dessa frågor.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. Vi vill att programmet tydligare tar upp vikten av utevistelse och utomhuspedagogik. Det tas upp ur några olika perspektiv, men kan ges större tyngd i programmet. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen ”lekvärdesfaktor”. Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling: Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Kost, rörelse och hälsa: Programförslaget tar upp vikten av näringsriktig mat, vilket är bra. Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Vi vill möjliggöra för ökad användning av ekologiskt odlad och/eller miljöcertifierade produkter vilket ska lyftas fram i programmet. Det är både en miljöfråga, men det är också en hälsofråga eftersom ekologisk mat i många fall innehåller mindre kemikalier och bekämpningsmedelsrester som vi ska bespara våra barn. Alla förskolor ska kunna erbjuda klimatsmart och omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. Femtio procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna. Rutiner för ett pedagogiskt och medvetet arbete kring miljövänlig avfallshantering, med matavfallsinsamling och/eller kompostering, ska arbetas fram.

Gruppen som pedagogiskt redskap: Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försåtligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Genusperspektiv: Alla förskolor ska ha personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befastandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet. Miljöpartiet har i årets budget öronmärkt tio miljoner kronor för genomförande på samtliga förskolor.

En förskola för storstaden: Staden ska erbjuda helg- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

En förskola för storstaden ska också ta ett extra stort ansvar för barnens naturkontakt. Traditionellt har svenska barn genom att ha haft en mor/farföräldrageneration på landet, eller en familj med eget sommarställe, haft självklar tillgång till naturumgänge och naturkunskap. Detta är ett förhållande som snabbt håller på att förändras. Särskilt barn inne i stenstaden men också i övriga delar

av kommunen behöver få extra insatser för att etablera den naturerfarenhet och den naturtrygghet som tidigare varit en självklarhet för barn och vuxna.

En hel del ligger som grund för vårt kulturarv och den barnbokstradition vi har att glädjas åt och förvalta som exempelvis Elsa Beskow, Astrid Lindgren, Alice Tegnér, och Selma Lagerlöf, men även midsommarfirande, skidåkning, naturpromenader, bada i sjö och allemansrätten har en lång historisk tradition att vårda.

Systematiskt kvalitetsarbete: Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS). Slutligen vill vi att brukarenkäten till föräldrar i förskolan får bredare fokus, t.ex. att hen frågar föräldrarna om nöjdhet med mat och leksaker.

Reservation anfördes av Claes Elmgren m.fl. (S) enligt följande.

- att fastställa förvaltningens förslag
- samt därutöver anför följande:

Förslaget till reviderat förskoleprogram pekar på målsättningarna för förskoleverksamheten i Stockholms stad. Förslaget ligger i mångt och mycket nära den nationella läroplanens formuleringar och prioriteringar för förskolan.

Vissa saker ges dock större plats i Stockholms förskoleprogram än i de nationella styrdokumenterna för förskolan. Socialdemokraterna skulle härvidlag önska andra prioriteringar. Vi kräver en ökad utbyggnad av barnomsorg på obekväma tider och av s.k. nattis. I dagsläget är det endast en enda förskola i Stockholms stad som har öppet dygnet runt. Över 120 000 barn var inskrivna i Stockholms läns förskolor förra året. Inte ens 300 av dem var inskrivna på obekväma tider, dvs. knappt 0,2 procent. Detta trots att behovet är stort.

Förskoleprogrammet borde understryka vikten av att denna service erbjuds medborgarna.

Ytterligare områden där Socialdemokraterna önskar andra prioriteringar i Stockholms förskoleprogram är i frågan om miljö och ekologi som vi tycker ges för lite utrymme. Trygghet tonas olyckligtvis ned i programmet jämfört med i läroplanen där det är fint kontrasterat mot att förskolan ska erbjuda utmaningar. De ambitiösa skrivningarna om samhällsförståelse och solidaritet som finns i läroplanen för förskolan konkretiseras inte heller i Stockholms förskoleprogram, vilket vi skulle önskat.

På en mer generell nivå tycker vi också att det finns vissa tveksamheter kring förskoleprogrammets roll i styrningen av förskolan. I huvudsak täcks alla de områden som diskuteras i programmet redan in av läroplanen. På kommunal nivå behöver vi framförallt riktlinjer för hur staden rent konkret ska förverkliga målen i mer övergripande styrdokument: alltså säkerställa tillgång till ändamålsenliga lokaler och hålla ned antalet barn i grupperna, hur vi ska arbeta med kompetensförsörjning, rekrytering av personal, ledningskompetens, uppföljning och utvärdering, samarbete

med universitet och högskolor (både kring VFU och forskning) etc. Det vill säga hur staden ska säkerställa goda förutsättningar för våra förskoleenheter att leva upp till läroplan och skollag. Eftersom detta inte behandlas i förskoleprogrammet kan man ställa sig frågande till huruvida dokumentet i sin nuvarande form kan komma att bli ett effektivt verktyg för att uppnå ändamålsenlig styrning av Stockholms förskolor.

Reservation anfördes av Josefin Morge (V) enligt följande.

1. Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens förslag till skrivelse och anför för egen del följande
2. Beslutet justeras omedelbart

Ett förskoleprogram måste för att ha någon effekt ange de materiella förutsättningarna för förskoleverksamheten. I programmet måste finnas riktlinjer för personaltäthet, personalsammansättning och krav på utbildning samt normer för lokalernas kvalitet och standard. Likaså är det viktigt att ställa krav på en god utomhusmiljö både i direkt anslutning till förskolan och när det gäller tillgång till grönområden.

Ett förskoleprogram måste som utgångspunkt att motverka effekterna att Stockholm är en djupt segregerad stad med stora och växande klassklyftor vilket i stor utsträckning drabbar barnen. Förskolan är en central del av välfärdssamhället och alla möjligheter att motverka effekter av segregering måste tas till vara. Förskolor i socioekonomiskt svaga områden måste ha betydligt större resurser till socialt stöd och andra insatser än förskolor i områden med hög medelinkomst.

Det är anmärkningsvärt att en god hälsa inte ställs upp som ett centralt mål för förskoleverksamheten trots kunskapen om att hälsofrämjande insatser under tidiga levnadsår har en mycket stor betydelse både för hälsa och för utbildningsresultat senare under livet. Barn med särskilda behov måste få stöd genom en väl utvecklad pedagogik.

För att ett förskoleprogram skall kunna få effekt måste det finnas en tydlig ledningsfunktion som omfattar såväl kommunens förskolor som de som drivs i privat regi. De privata förskolorna måste omfattas av samma allmänna pedagogiska riktlinjer och målsättningar som de kommunala och självklart skall samma kösystem gälla för alla förskolor.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Rebwar Hassan m.fl. (MP) enligt följande.

1. Delvis godkänna förvaltningsförslag till remissvar
2. Beslutet justeras omedelbart
3. Samt därutöver anför följande

Inledning:

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande:

Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd:

Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material:

Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen "lekvärdesfaktor". Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling:

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Kost, rörelse och hälsa:

Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Alla förskolor ska kunna erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. 50 procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna.

Gruppen som pedagogiskt redskap:

Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försåtligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Genusperspektiv:

Alla förskolor ska ha personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befastandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot

diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet.

En förskola för storstaden:

Staden ska erbjuda helg- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Systematiskt kvalitetsarbete:

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem.

Särskilt uttalande gjordes av Robert Lagergren m.fl. (S) enligt följande.

Socialdemokraterna föreslår att godkänna förvaltningens förslag till beslut samt att därutöver anföra:

Förskolan har förutom ett pedagogiskt uppdrag, ett uppdrag gällande omsorg om barnen.

I förskolans reviderade läroplan finns ett helt avsnitt som handlar om uppföljning utvärdering och utveckling för att ta reda på hur man med hjälp av pedagogisk dokumentation kan och ska arbeta. Vi ser inte att denna remiss om förslag på ”Stockholms stads förskoleprogram, Stockholms stads förskoleplan – Framtidens förskola” tillför något annat än ytterligare dokumentation.

Det vi anser att förslagsställare tappat bort och som är en viktig del för barns utveckling är att barnen går på förskola och delta i verksamheten.

Det som vi ser som brister idag är att barngrupperna ofta är stora i förhållande till antalet utbildade förskolelärare och att det pedagogiska arbetet ibland inte får den tid som vore önskvärt samt att vårdnadsbidraget och barnomsorgspengen innebär att resurser tas ur förskolan.

En förskola för alla barn med omsorg och lärande på lekens grund är starten på det livslånga lärandet. Vi vill utveckla förskolan så att barn och föräldrar kan få en pedagogisk och trygg verksamhet. Därför vill vi satsa på personalens pedagogiska kompetens och investera i kompetensutveckling av förskolans personal. Vi vill också stärka förskolans kunskapsuppdrag och kvalitetssäkra all förskoleverksamhet.

Förskolan ska vara en plats där barn från olika miljöer möts och segregation motverkas.

Inga barn ska utestängas därför att det är för dyrt eller för att de har föräldrar som är arbetslösa eller föräldralediga med yngre syskon. Vi socialdemokrater har därför tidigare infört maxtaxan och sett till att alla barn getts rätt att gå i förskolan. Vi vill att barn till arbetslösa och föräldralediga ska ha rätt till förskola på heltid och vi vill sänka åldern för allmän förskola från dagens 3 år till 2 år. Det innebär att det blir billigare och öppnar upp för de barn som inte har möjlighet att i dag gå i förskolan.

Det är viktigt att föräldrar kan lita på att de verkligen får en förskoleplats inom fyra månader som platsgarantin utlovar. Vi vill göra det lättare för föräldrar att kombinera arbete och familj genom att öka tillgången till barnomsorg på kvällar, nätter och helger. Förlängning av öppethållande har betydelse i ett område som Skärholmen där många är anställda inom serviceyrken. Människor som arbetar skift, helger och nätter har i dag inte alltid möjlighet till barnomsorg på nära håll kvällar, nätter och helger. Vi vill också att det ställs krav på fristående förskolor att de har bra miljö både ute och inne och att de är barnsäkra. Pengar bör avsättas till ombyggnad av nedslitna förskolor.

Särskilt uttalande gjordes av Rudy Espinoza (V) enligt följande.

Förskoleprogrammet har en hel del pedagogiska förtjänster när det gäller förskolans eget arbete, men rådande strukturella förutsättningar begränsar kraftigt möjligheterna att genomföra programmet. Den tilltagande segregationen i boendet motverkar den mångfald som programmet talar om. En likvärdig förskola lägger grunden för en likvärdig skola. Idag står vi allt längre ifrån den visionen eftersom kunskapssegregationen tilltar i vår stad.

Vi vill betona att det behövs ett stärkt kulturperspektiv i programmet. Kulturen kan bidra till att motverka segregation och ge fler barn möjligheter till kulturellt skapande och kulturella upplevelser. Vi vill också föra fram att programmet inte räcker till för att stärka den röda tråden mellan förskolan och skolan, som ett led i det livslånga lärandet. Den klassmässiga och geografiska sortering av barn som börjar i förskolan och fortsätter i skolan gör att banden mellan förskolan och skolan försvagas.

Hemspråkets betydelse behöver stärkas i förskolan, för att ge barn tillgång till flera språk och öka deras kulturella kompetens. Det bör framhållas i förskoleprogrammet. Rätten till förskola för papperslösa och gömda barn bör också skrivas in.

Vi anser att kvalitetsfaktorer som största gruppstorlek för olika åldrar samt personaltäthet bör skrivas in i förskoleprogrammet. Att dessutom all skrivning om krav på tillräcklig yta och god pedagogisk planering av utemiljön saknas är illavarslande. Konsekvensen av att den fysiska planeringen för barnen i vår stad inte ges uppmärksamhet eller omsorg kan vi se exempel på i vår stadsdel. Förskolor helt utan uteplats eller nära nog utan sådan har kunnat etableras och ges tillstånd att bedriva verksamhet. Givetvis skall en förskoleplan garantera att riktlinjer inom ett sådant viktigt kvalitetsområde säkerställs.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Awad Hersi (MP) m.fl. (MP) enligt följande.

Att nämnden beslutar att lämna nedanstående synpunkter som svar på remissen.

Inledning:

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande:

Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd:

Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material:

Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen ”lekvärdesfaktor”. Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling:

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Kost, rörelse och hälsa:

Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Alla förskolor ska kunna erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. 50 procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna.

Gruppen som pedagogiskt redskap:

Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försåtligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Genusperspektiv:

Alla förskolor ska ha personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befestandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot

diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet.

En förskola för storstaden:

Staden ska erbjuda helg- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Systematiskt kvalitetsarbete:

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem.

Särskilt uttalande gjordes av Ornina Younan m.fl. (S) och Jonas Ljungstedt (V), *bilaga 1*.

Förskolan har förutom ett pedagogiskt uppdrag, ett uppdrag gällande omsorg om barnen.

Förskoleprogrammet har en hel del pedagogiska förtjänster när det gäller förskolans eget arbete, men rådande strukturella förutsättningar begränsar kraftigt möjligheterna att genomföra programmet. Den tilltagande segregationen i boendet motverkar den mångfald som programmet talar om. En likvärdig förskola lägger grunden för en likvärdig skola. Idag står vi allt längre ifrån den visionen eftersom kunskapssegregationen tilltar i vår stad.

I förskolans reviderade läroplan finns ett helt avsnitt som handlar om uppföljning utvärdering och utveckling för att ta reda på hur man med hjälp av pedagogisk dokumentation kan och ska arbeta. Vi ser inte att denna remiss om förslag på ”Stockholms stads förskoleprogram, Stockholms stads förskoleplan – Framtidens förskola” tillför något annat än ytterligare dokumentation.

Det vi anser att förslagsställare tappat bort och som är en viktig del för barns utveckling är att barnen går på förskola och delta i verksamheten.

Det som vi ser som brister idag är att barngrupperna ofta är stora i förhållande till antalet utbildade förskolelärare och att det pedagogiska arbetet ibland inte får den tid som vore önskvärt samt att vårdnadsbidraget och barnomsorgspengen innebär att resurser tas ur förskolan.

En förskola för alla barn med omsorg och lärande på lekens grund är starten på det livslånga lärandet. Vi vill utveckla förskolan så att barn och föräldrar kan få en pedagogisk och trygg verksamhet. Därför vill vi satsa på personalens pedagogiska kompetens och investera i kompetensutveckling av förskolans personal. Vi vill också stärka förskolans kunskapsuppdrag och kvalitetssäkra all förskoleverksamhet.

Förskolan ska vara en plats där barn från olika miljöer möts och segregation motverkas. Inga barn ska utestängas därför att det är för dyrt eller för att de har

föräldrar som är arbetslösa eller föräldralediga med yngre syskon. Vi har därför tidigare infört maxtaxan och sett till att alla barn getts rätt att gå i förskolan.

Vi vill att barn till arbetslösa och föräldralediga ska ha rätt till förskola på heltid och vi vill sänka åldern för allmän förskola från dagens 3 år till 2 år. Det innebär att det blir billigare och öppnar upp för de barn som inte har möjlighet att i dag gå i förskolan. Hemspråkets betydelse behöver stärkas i förskolan, för att ge barn tillgång till flera språk och öka deras kulturella kompetens. Det bör framhållas i förskoleprogrammet. Rätten till förskola för papperslösa och gömda barn bör också skrivas in.

Med detta sagt vill vi betona att det behövs ett stärkt kulturperspektiv i programmet. Kulturen kan bidra till att motverka segregationen och ge fler barn möjligheter till kulturellt skapande och kulturella upplevelser. Vi vill också föra fram att programmet inte räcker till för att stärka den röda tråden mellan förskolan och skolan, som ett led i det livslånga lärandet. Den klassmässiga och geografiska sortering av barn som börjar i förskolan och fortsätter i skolan gör att banden mellan förskolan och skolan försvagas.

Det är viktigt att föräldrar kan lita på att de verkligen får en förskoleplats inom fyra månader som platsgaranti utlovar. Vi vill göra det lättare för föräldrar att kombinera arbete och familj genom att öka tillgången till barnomsorg på kvällar, nätter och helger. Förlängning av öppethållande har betydelse i ett område som vår stadsdel där många är anställda inom serviceyrken. Människor som arbetar skift, helger och nätter har i dag inte alltid möjlighet till barnomsorg på nära håll kvällar, nätter och helger. Vi vill också att det ställs krav på fristående förskolor att de har bra miljö både ute och inne och att de är barnsäkra. Pengar bör avsättas till ombyggnad av nedslitna förskolor.

Södermalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Anders Göransson m.fl. (S) enligt följande.

Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut samt att därutöver anförda följande:

Vi uppskattar att södersossarnas koncept "Framtidens förskola" har uppmärksammats och fått spridning i staden. Vi tycker också att planen till stora delar är väldigt bra. Att staden har allt högre ambitioner för förskolebarnen och därmed betonar vikten av tidiga investeringar för barns utveckling, skolresultat och livschanser är något väldigt positivt.

Vi har dock väldigt svårt att få ihop denna syn på vikten av tidig pedagogisk stimulans med alliansens vurm för vårdnadsbidraget, som ju står i bjärt kontrast med allt det som denna plan förmodas åstadkomma. Vårdnadsbidraget hindrar barns utveckling på två sätt: de barn som har allra störst behov av att gå i en bra förskola hindras från att ta del av densamma samtidigt som deras föräldrar kommer allt längre

från arbetsmarknaden. Med tanke på allt man vet om arbetslöshetens effekter på barns skolresultat och möjligheter senare i livet så borde arbetslinjen istället gälla.

I det sammanhanget är det viktigt att framhålla förskolans och förskolepersonalens centrala roll för utvecklingen av det svenska språket hos de barn som inte talar svenska i hemmet, en faktor som kan ha stor betydelse för dessa barns möjligheter att klara sig bra i livet.

Framtidens förskola måste också handla om tillgång till förskola för barn vars föräldrar arbetar obekvämt arbetstid. I dagens dygnet-runt-samhälle jobbar en mindre andel av stockholmarna nio till fem än tidigare. Vi har därför föreslagit ett s.k. nattis i anslutning till SÖS.

Personalen i förskolan är det allra viktigaste för att barnen ska trivas och utvecklas. För att kunna uppnå målet om 50 % förskollärare måste staden bli en mer attraktiv arbetsgivare. Med stora grupper är det svårt att hinna se och bemöta alla barns behov. Man upplever från personalens sida att det blir allt svårare att hinna med planering, uppföljning och utvecklingen av verksamheten. Vi menar därför att mindre barngrupper bör prioriteras och att personalens planeringstid bör öka.

Socialdemokraterna har länge drivit frågan om en gemensam kö. Stockholm ska gå samma väg som flera andra kommuner i Stockholms län och kräva att samtliga förskolor tillämpar samma köregler och att alla förskolor förbinder sig att ta emot barn för att uppfylla barnomsorgsgarantin.

Även i fortsättningen bör det finnas möjlighet för förskolor att i vissa fall ställa krav på de föräldrar som placerar sina barn på en förskola. Det kan exempelvis handla om föräldrakooperativ som måste kunna ställa krav på deltagande i arbetet med förskolan.

Vi värnar föräldrar och barns rätt att välja förskola – inte förskolornas rätt att välja föräldrar och barn.

Reservation anfördes av Erik Malm m.fl. (MP) enligt följande.

att Stadsdelsnämnden lämnar nedanstående synpunkter som svar på remissen,

Inledning

FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Utveckling och lärande

Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla

behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Barn som behöver mer hjälp och stöd

Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Pedagogisk miljö och material

Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen ”lekvärdesfaktor”. Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Kost, rörelse och hälsa

Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Alla förskolor ska kunna erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. 50 procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna.

Gruppen som pedagogiskt redskap

Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försätligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Genusperspektiv

Alla förskolor ska ha personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befastandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet.

En förskola för storstaden

Staden ska erbjuda hel- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Systematiskt kvalitetsarbete

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Reservation anfördes av Gunnar Ågren (V) enligt följande.

1. Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens förslag till skrivelse och anför för egen del följande
2. Beslutet justeras omedelbart

Ett förskoleprogram måste för att ha någon effekt ange de materiella förutsättningarna för förskoleverksamheten. I programmet måste finnas riktlinjer för personaltäthet, personalsammansättning och krav på utbildning samt normer för lokalernas kvalitet och standard. Likaså är det viktigt att ställa krav på en god utomhusmiljö både i direkt anslutning till förskolan och när det gäller tillgång till grönområden.

Ett förskoleprogram måste som utgångspunkt att motverka effekterna att Stockholm är en djupt segregerad stad med stora och växande klassklyftor vilket i stor utsträckning drabbar barnen. Förskolan är en central del av välfärdssamhället och alla möjligheter att motverka effekter av segregering måste tas till vara. Förskolor i socioekonomiskt svaga områden måste ha betydligt större resurser till socialt stöd och andra insatser än förskolor i områden med hög medelinkomst.

Det är anmärkningsvärt att en god hälsa inte ställs upp som ett centralt mål för förskoleverksamheten trots kunskapen om att hälsofrämjande insatser under tidiga levnadsår har en mycket stor betydelse både för hälsa och för utbildningsresultat senare under livet. Barn med särskilda behov måste få stöd genom en väl utvecklad pedagogik.

För att ett förskoleprogram skall kunna få effekt måste det finnas en tydlig ledningsfunktion som omfattar såväl kommunens förskolor som de som drivs i privat regi. De privata förskolorna måste omfattas av samma allmänna pedagogiska riktlinjer och målsättningar som de kommunala och självklart skall samma kösystem gälla för alla förskolor.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Majvi Andersson m.fl. (S) enligt följande.

Förslaget till reviderat förskoleprogram pekar på målsättningarna för förskoleverksamheten i Stockholms stad. Förslaget ligger i mångt och mycket nära den nationella läroplanens formuleringar och prioriteringar för förskolan. Vissa saker ges dock större plats i Stockholms förskoleprogram än i de nationella styrdokumenterna för förskolan. Socialdemokraterna skulle härvidlag önska andra prioriteringar. Vi kräver en ökad utbyggnad av barnomsorg på obekväma tider och av s.k. nattis. I dagsläget är

det endast en enda förskola i Stockholms stad som har öppet dygnet runt. Över 120 000 barn var inskrivna i Stockholms läns förskolor förra året. Inte ens 300 av dem var inskrivna på obekväma tider, dvs. knappt 0,2 procent. Detta trots att behovet är stort. Förskoleprogrammet borde understryka vikten av att denna service erbjuds medborgarna.

Ytterligare områden där Socialdemokraterna önskar andra prioriteringar i Stockholms förskoleprogram är i frågan om miljö och ekologi som vi tycker ges för lite utrymme. Trygghet tonas olyckligtvis ned i programmet jämfört med i läroplanen där det är fint kontrasterat mot att förskolan ska erbjuda utmaningar. De ambitiösa skrivningarna om samhällsförståelse och solidaritet som finns i läroplanen för förskolan konkretiseras inte heller i Stockholms förskoleprogram, vilket vi skulle önskat.

På en mer generell nivå tycker vi också att det finns vissa tveksamheter kring förskoleprogrammets roll i styrningen av förskolan. I huvudsak täcks alla de områden som diskuteras i programmet redan in av läroplanen. På kommunal nivå behöver vi framförallt riktlinjer för hur staden rent konkret ska förverkliga målen i mer övergripande styrdokument för hur vi ska säkerställa tillgång till ändamålsenliga lokaler och hålla ned antalet barn i grupperna, hur vi ska arbeta med kompetensförsörjning, rekrytering av personal, ledningskompetens, uppföljning och utvärdering, samarbete med universitet och högskolor (både kring VFU och kring forskning), etc. etc. Det vill säga hur staden ska säkerställa goda förutsättningar för våra förskoleenheter att leva upp till läroplan och skollag. Eftersom detta inte behandlas i förskoleprogrammet kan man ställa sig frågande till huruvida dokumentet i sin nuvarande form kan komma att bli ett effektivt verktyg för att uppnå ändamålsenlig styrning av Stockholms förskolor.

Särskilt uttalande gjordes av Viktor Morawski (MP) enligt följande.

Miljöpartiet anser att FN:s Barnkonvention borde vara en tydligare utgångspunkt för förskoleprogrammet. Det saknas resonemang kring exempelvis artikel 12 om barns rätt till inflytande och delaktighet. Alla barns rätt till utbildning genom förskola, inklusive papperslösa eller gömda barn, bör skrivas in i programmet.

Alla barn ska uppmuntras att tro på sig själva och andra. Var och en ska få utveckla sina förmågor, utifrån sina förutsättningar, och lära sig att samarbeta där det behövs, till exempel för ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Alla behövs, oavsett kön, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet och funktionsnedsättning, och alla har något att bidra med i samarbetet.

Det behövs tydligare tidsramar för hur snart insatser ska sättas in för barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra. Om det sker inom en vecka, en månad eller inom ett år kan vara helt avgörande för barnets utveckling.

Skadliga kemikalier som finns i förskolan ska fasas ut. Barn är särskilt utsatta och känsliga för skadliga kemikalier. Stockholm ska ha som mål att samtliga kommunala

förskolor ska vara miljödiplomerade och fria från gifter senast 2021. Målet ligger i linje med regeringens miljömål att skydda människor och miljö från skadliga kemikalier.

Förskolorna ska ha tillgång till pedagogiska rymliga gröna gårdar. För att säkra kvaliteten på utemiljön ska staden ta fram ett verktyg av typen ”lekvärdesfaktor”. Lekvärdesfaktor används för att värdera utemiljöerna, och kan bidra till att skapa en utemiljö som stimulerar till lek och rörelse.

Verksamheten i förskolan ska ha en global utgångspunkt och relatera till barnets bakgrund, tidigare erfarenheter och språk. Det är viktigt att även små barn får modersmålsstöd så att de ges samma möjlighet att utveckla kulturell identitet samt förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.

Ett ekologiskt synsätt ska prägla verksamheten i förskolan. Alla förskolor ska kunna erbjuda omsorgsfullt lagad ekologisk och närproducerad mat. 50 procent av livsmedlen ska vara ekologiska och det ska finnas tillagningskök på förskolorna.

Barngruppernas storlek och sammansättning har stor betydelse för kvaliteten i förskolan. Det kan vara försåtligt att betrakta barngruppernas storlek och sammansättning som ett pedagogiskt redskap som därför varierar under dagen och mellan aktiviteter. Det kan försvåra full insyn och öka risken att barngrupperna allt för ofta är för stora.

Alla förskolor ska ha personal med genuspedagogisk utbildning. Förskolan har en unik möjlighet att motverka befastandet av könsnormer, heteronormativitet och rasism. Förskolan ska ha ett medvetet, aktivt normkritiskt arbete och ett aktivt arbete mot diskriminering. De likabehandlingsplaner som förskolorna upprättar ska innefatta samtliga diskrimineringsgrunder och användas som hjälp i det dagliga arbetet.

Staden ska erbjuda helg- och nattöppen barnomsorg. Barn med nattarbetande föräldrar har behov av en lugn, trygg och ombonad miljö i mycket liten skala med välutbildad personal. Rätten till barnomsorg är i dag starkt begränsad till dagtid vilket särskilt missgynnar ensamstående föräldrar och människor som jobbar kvällar, nätter och helger.

Det är en brist att enbart de kommunala förskolorna och inte de fristående följs upp i stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Östermalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Stefan Nilsson m.fl. (MP), Birgit Marklund Beijer m.fl. (S) och Berit Bornecrantz Dias (V) enligt följande.

att i huvudsak bifalla förvaltningens svar på remissen samt
att därutöver anförda följande:

Stockholms stads miljöprogram borde ha varit ett självklart styrdokument vid framtagandet av detta program, men nämns tyvärr inte bland de dokument som legat till grund vid utvecklandet av det, vilket är mycket olyckligt.

Det finns, utöver förvaltningens förslag, två förbisedda områden.

Det ena är vikten av kunskap när det gäller val av material i till exempel leksaker och utrustning av olika slag. Riskerna med vissa vanligt förekommande kemikalier som till exempel mjukgörare i plast och pvc och flamskyddsmedel är i dag väl dokumenterade. Regelverk, kontroll och tillsynsmyndigheter har inte hängt med och förvånansvärt många produkter innehåller hormonstörande och cancerogena ämnen. Barn är extra känsliga då de har låg kroppsvikt, tunnare hud och organ samt fortsatta växer. Barnen "smakar på världen" och de kryper på golvet där ämnen ansamlats i dammet vilket gör att exponeringen av kemikalier blir extra hög. Därför är det viktigt att barnens miljö i möjligaste mån fredas från dessa kemikalier. Vi vill att staden förbättrar sin egen kunskap och ger tydliga riktlinjer till förskolorna i dessa frågor.

Det andra området vi vill lyfta fram är maten. Programförslaget tar upp vikten av näringsrik mat, vilket är bra. Vi vill även att ökad användning av ekologiskt odlad och/eller miljöcertifierade produkter ska lyftas fram i

programmet. Det är både en miljöfråga, men det är också en hälsofråga eftersom ekologisk mat i många fall innehåller mindre kemikalier och bekämpningsmedelsrester som vi bör bespara våra barn. Alla förskolor bör laga klimatsmart mat och arbeta medvetet och pedagogiskt kring miljövänlig avfallshantering, med bl.a. matavfallsinsamling eller kompostering.

Förvaltningen lyfter i sitt remissvar fram några områden där programmet bör kompletteras, bland annat att texterna kring hållbar utveckling bör få ett eget avsnitt och att ambitionerna behöver höjas.

En annan mycket stor utmaning är att den inriktning som stakas ut i programmet när det gäller till exempel lika behandling oavsett kön samt att ge barnen en ökad förståelse för naturen och miljön även ger effekt och förbättringar ute i de enskilda förskolorna.

Personaltätheten får inte försämrats. För att klara av alla uppdrag och ha tid för barnen krävs personal och det är därför anget större tyngd i programmet.

Slutligen vill vi att brukarenkäten till föräldrar i förskolan får ett bredare fokus, t.ex. att man frågar föräldrarna om nöjdhet med mat och leksaker.

Särskilt uttalande gjordes av Birgit Marklund Beijer m.fl. (S), bilaga 1.

I förslaget till förskoleplan finns inget angivet om barngruppernas storlek och hur man ska kunna minska dem. Vi vet idag att många förskolor överskrider KF:s mål. Det hade därför varit önskvärt att få med detta i planen. Detta framgår inte i planen. Det är också viktigt att genusperspektivet lyfts fram och blir belyst liksom hur man ska gå tillväga för att få fler manliga förskollärare.

